దస్తావేజులమతలబు.

లోకవ్యవహారమునందు ప్రవేశముగల ప్రతివారికిని అత్యంత ప్రయోజనకరమైన గ్రంధము. అర్జీలు - పిటీషనులు - ప్రోనోట్లు - ఇల్లు భూమి తనఖాదస్తావేజులు-పంచాయితీతీర్పులు-డిక్రీట్రాన్సుఫర్లు ప్రోనోటుట్రాన్సుఫర్లు-పారీఖత్తులు-మరణశాసనములు-వీలుదత్తత దస్తావేజులు దత్తత అధికారపత్రములు-దానపత్రములు-మనోవృత్తి దస్తావేజులు-కౌళ్ళుకదపాలు - ఖండగుత్తకౌళ్ళు-అద్దెచీట్లు- హక్కువిడుదలదస్తావేజులు-గోడసందుహక్కులనుగూర్చి-మనోవృత్తిహక్కులనుగూర్చి - ఇల్లుక్రయ మురద్దు-పవర్ ఆఫ్ ఎటర్నీలు-పారీవ్యాపారపుదస్తావేజులు-రశీదులు-అది యిదియననేల ? వ్యవహారసంబంధమైన సర్వవిషయము లిందుగలవు. ప్లీడర్లయొక్కగాని ప్రయివేట్లయొక్కగాని సహాయములేకయే స్వయముగా సర్వవిషయములను ఈగ్రంధసహాయమున నిర్వహించుకొనవచ్చును. గృహమున నీగ్రంధమొక్కటి యున్నచో గొప్పసలహాల నిచ్చు ప్లీడరునొకని కొనియుంచుకొనినంత ఫలమిచ్చును.

వెల రు 0–12–0.

భోజరాజు చరిత్రము.

గ్రంథకర్త:—అయినాపురపు సోమేశ్వరరావుగారు.

కాళిదాసునిపేరు చెప్పుకొనుటయేగాని పూర్వోత్తరములు ఇంతవరకు యెవరికిని తెలియవు. కాళిదాసు కాళికాదేవిని ప్రత్యక్షమొనర్చుకొని యామెవలన వరంబులవడసి సకలవిద్యాపారంగతుడై భోజరాజాస్థానమునజేరి అందలి పండితాగ్రేసరులకన్న నత్యధికుడై యా మహారాజుచే నియ్యబడిన అద్భుత సమస్యలను పూర్తిచేయుటయు మొదలగు చిత్రవిచిత్రచరిత్రంబు లెన్నియో వ్రాయబడియున్నవి.

వెల రు 0–8–0.

వేములవాడ భీమకవి చరిత్రము.

బ్రహ్మశ్రీ

మద్దూరి శ్రీరామమూర్తి కవిగారిచే

రచియింపఁబడినది.

పబ్లిషరు,

కురుకూరి సుబ్బారావు,

ప్రొప్రయిటరు, సరస్వతీబుక్ డిపో, బెజవాడ.

రెండవకూర్పు 1000 ప్రతులు.

కాకినాడ:

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1938.

[వెల 0—8—0.

ప్రకటన.

పీ ఠి క.

భాషాభిమానులారా!

పూర్వకవుల చారిత్రము లెఱుంగుటకు సరియైన యాధారము లిపుడు లభింపకున్నవి. లభించిన స్వల్పములగు నాధారములతో నెట్లో ఈగ్రంధమును రచించి యాంధ్రలోకమున కర్పించితిని. ము న్నీవర కీమహాకవిపుంగవునిచారిత్రమును మొదట్లో వ్రాసియుండిరి. ఇందు మరికొన్ని నూతనాంశములు చేర్పబడినవి.

అభిప్రాయభేదముల కాకరమైన యీగ్రంధమును రచించుటలో నేను పొరబడియున్న క్షమించి, కవిరాక్షసబిరుదాంకితుఁడగు వేములవాడ భీమకవిపైగల యభిమానముచేఁబుధులైన నీచిన్ని గ్రంధము నాదరింతురని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,

బుధజనవిధేయుడు,

మద్దూరి శ్రీరామమూర్తికవి.

కాకినాడ,
30.1-38.

విషయసూచిక.

పుట.

శుభమస్తు.

వేములవాడ భీమకవి చరిత్రము.

శాపానుగ్రహసమర్థుండును, నుద్దండకవిపుంగవుఁడును నైన నీ వేములవాడభీమకవిపుంగవుఁడు, క్రీస్తుశకము 12 వ శతాబ్దారంభమునుండి యుండెనని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. ఆంధ్రకవులచరిత్రము వేములవాడభీమకవి 14 వ శతాబ్దమువాఁడై యుండునని చెప్పుచున్నది. కొన్నిసంవత్సరములకు ముందు జయంతి రామయ్యపంతులు వారు భీమకవివిరచితకవిజనాశ్రయమును ప్రచురించి యాగ్రంథముయొక్క పీఠికయం దీతఁడు 12 వ శతాబ్దమువాఁడై యుండు నని స్థిరపరచియుండిరి. మఱియు మలకపల్లి పెదశేషగిరిరావుగారు తమ "వేములవాడ భీమకవి" యనుగ్రంథమున ప్రప్రథమమున నీతఁడు 11 వ శతాబ్దపువాఁడనియు, యటుపిమ్మట (53 పుట) భీమన మైలమభీమన రణతిక్కన లున్న నెల్లూరుపురమునకు వారిని గననేగుచుండువాఁడనియు, తిక్కనాదు లిరువురును మనుమసిద్ధిభూపాలుని కాలమువారై యుండుటచే మనుమసిద్ధికాలమున కూడ భీమకవి యుండెననియు, నక్కారణమున భీమకవి నాలుగువందల సంవత్సరములు జీవించెనని తలంపవలసియున్న దనియు వ్రాసియున్నారు.

ఈ కవిపుంగవుని కాలమును గూర్చియు, జన్మస్థలమును గూర్చియు వాదోపవాదములు జరుగుచునే యున్నవి. కొంద రీతఁడు గోదావరీ జిల్లాలోని రామచంద్రపురం తాలూకాలో చేరిన ద్రాక్షారామభీమేశ్వరవరప్రసాదియనియు, ద్రాక్షారామమున కించుక దూరమున నున్న వేగులవాడ యనియిప్పుడు పిలువఁబడుచున్న వేములవాఁడను జన్మించియుండెన

నియు, మరికొందఱు నైజాంరాజ్యములోని యోరుగల్లుప్రాంతమునందలి వేములవాడగ్రామమున జన్మించియుండె ననియు వాదించుచున్నారు.

ఈ కవిపుంగవుని జన్మమును గూర్చియు, జన్మస్థలమును గూర్చియు తెలిసికొనుటకు సరియైన మార్గములు గానరావు. కొన్నికొన్ని దృష్టాంతరములవలన నీత డిప్పటివాఁడై యుండఁడని భావింపవచ్చును. అప్పకవీయమున నప్పకవి యీతనిఁగూర్చి వ్రాయుచు యీతఁడు నన్నయకు సమకాలికుఁడై యుండెనని సూచించియుండెను. అందువలన నప్పకవి కాలమునకే యీత డెప్పటివాఁడో నిర్ణయించుటకు తగినయాధారములు లభించియుండలేదనిగాని, యీతఁడు చెప్పినదే సత్యమైనయెడల భీమకవి నన్నయ లిరువురును నొకేకాలమువారనియు దలంచవలసివచ్చుచున్నది. అప్పకవీయములోని పద్యములను క్రింద బొందుపరచుచున్నాను.

తే. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి । వ్యాకరణము
ముందు రచియించి తత్సూత్ర । ములఁ దెనుంగు
బాసచే జెప్పె నన్నయ । భట్టు తొల్లి
పర్వములు మూడు శ్రీమహా । భారతమున.

తే. భారతము దెనిగించుచు । దా రచించి
నట్టి రాఘవపాండవీ । యము నడంచె
ఛందము నడంప నీషక్కి । సంగ్రహించె
ననుచు భీమన యెంతయు । దాని నడచె.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసన మ । హాకవి జెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపగాబడియె । నెందును దానినె కానిసూత్ర సం
పాదన లేమిచే దెలుగు । పల్కు మరొక్కటి గూర్చి చెప్పగా
రాదని ద్రాక్షవాటికవి । రాక్షసు డీనియమంబు చేసినన్.

క. ఆమూడు పర్వములలో
నా మాన్యుఁడు నుడువు తెనుఁగు లరసికొని కృతుల్
తాము రచించిరి తిక్కన
ధీమణి మొదలైనట్టి తెనుఁగు కవీంద్రుల్.

తే. రాజరాజనరేంద్ర తనూజుఁ డార్య
సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించునెడ బఠనంబొనర్చె
నన్యు లెవ్వరెఱుంగ రీ యాంధ్రఫక్కి.

క. ఆదిని భీమకవీంద్రుఁడు
గోదావరిలోన గలిపె గుచ్చితమున నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర
క్ష్మాదయితుని జట్టి దానిఁ మహి వెలయించెన్.

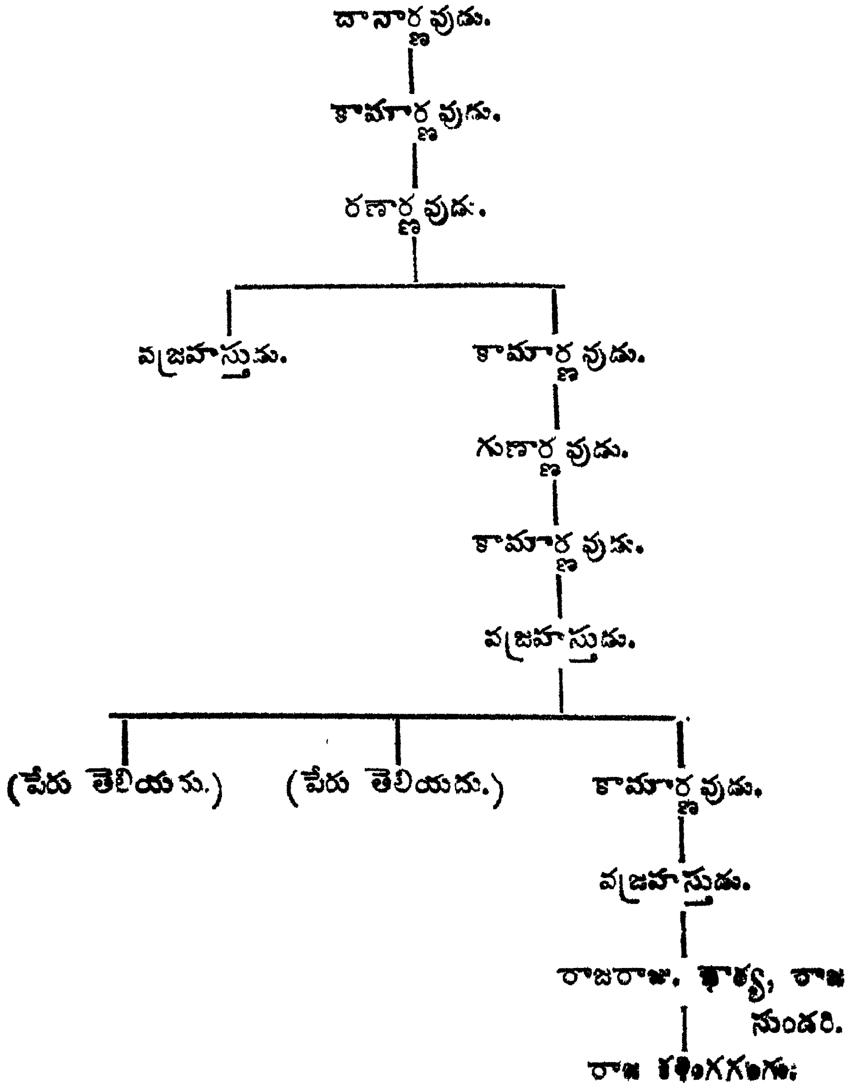
ఈపద్యమున భీమకవి నన్నయకాలముననే యుండెననియు భీమన రచించిన రాఘవపాండవీయ మను ద్వ్యర్థికావ్యమును నన్నయ ధ్వంసము చేయుటచే భీమకవి యాతనివ్యాకరణమును గొనిపోయి గోదావరిలో గలిపెననియును, నన్నయ రచించునప్పుడే యా వ్యాకరణమును జదివియుండిన రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుఁడైన సారంగధరుఁ డావ్యాకరణమును దిరుగ భూమిపై వెలయించెననియు దెల్లమగుచున్నది.

కావున వీరేశలింగము పంతులవా రాంధ్రకవులచరిత్రమున భీమకవిచే రచింపఁబడిన యీ క్రిందిపద్యమున జెప్పబడిన కళింగగంగు చరిత్ర మాధారముగా దీసికొనియున్నారు.

ఉ. వేములవాడ భీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడిదీరిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడఁగూడ దిక ముప్పదిరెండు దినంబులావలన్
జామున కర్థమం దతని సంపద శత్రుల పాలుగావుతన్.

ఈ కళింగగంగుయొక్క వంశవృక్షమును యీ విధముగా నొసంగియున్నారు.

కళింగరాజ్యమును 9 వ శతాబ్దము మొదలుకొని 11 వ శతాబ్దము ప్రాంతమువరకు పరిపాలించిన కళింగరాజుల వంశవృక్షము.

పై వంశవృక్షములవలన కళింగగంగు శా. శ. 1041 కి సరియైన క్రీస్తుశకము 1116 సంవత్సరం ప్రాంతమున నుండెననియు ఆతనికాలము ననే భీమన యున్నమొదల భీమన చేర్కొనిన సాహిణిమారుడు మున్నగు వారికాలములతో పై కాలము సరిపోకుంచుటచేతను భీమన యాకళింగ గంగుకాలమున కాక మరియొక కళింగగంగుకాలములోనివాడని నిర్ణయించియున్నారు.

మఱియు వీరేశలింగముపంతులవారు సోమదేవరాజీయమున సాహిణిమారాదులు 13 వ శతాబ్దపువారై యుండుటచే చోక్కభూపాలుడును భీమకవియును 13 లేక 14 శతాబ్దముల నుండియుందురని నిర్ణయ మొనరించియున్నారు.

మఱియు కవిజనాశ్రయములో గాన్పించుచున్న యీ రెండు పద్యములును విన్నకోట పెద్దనచే రచింపఁబడిన కావ్యాలంకారచూడామణియం దుండెననియు ఆకారణమున భీమన విన్నకోట పెద్దన తరువాతను గాని యాతనితో సమకాలికుడు గాని యైయుండునని తలంపవలసి యున్న దని వ్రాసియున్నారు.

ఉ. ద్వీపుల గ్రుంచి విశ్వజన ఽ తీవతి యుత్తమశక్తి జాంబవ
ద్ద్వీపమునందు గోవులకు ఽ నిమ్మగ సేయుటకుం బ్రసన్నమై
గోపతిధేను నవ్విభునకుం ఽ దనపై భవమిచ్చెగాక యే
భూపతు లీవదాన్యగుణ ఽ బుద్ధుల నిట్లువహించి రుర్వరన్.

క. నీకరవాలము పాలై
నాకంబున కరిగి రాజ ఽ నారాయణ యా
భూకాంతు లెంతచనునో
నాకవిటోత్తములదూల ఽ నడతురు కడిమిన్.

మఱియు వీరేశలింగము పంతులువారు సాహిణిమారునను గూర్చి చర్చించుచు,

ఉ. చక్కదనంబు దీవియగు సాహిణిమారుఁడు మారుఁడై వడిన్
బొక్కపటంగలంబు చలమున్ బలముంగల మాచళుక్యపున్
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలఁజూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీఁకఁగవచ్చిన రిత్తపోవునే.

ఈపద్యమున భీమకవిచే శపింపఁబడి మారన ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమునకరుదెంచెనని సోమదేవరాజీయమున చెప్పఁబడియుండుటచే నీతఁడు ప్రతాపరుద్రునికాలమున నుండెననియు ఆకాలమున చొక్కనృపాలుఁడును భీమనయు నుండెనని స్పష్టమగుచున్నదని వ్రాసియున్నారు.

మఱియు, యీక్రిందిపద్యమును వీరేశలింగముపంతులవారిట్లు సవరించియున్నారు.

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ ద్రాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నాపేరు వినంగఁ జెప్పితి తెలుంగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగందెచ్చి లాలింపుమా.

ఈపద్యము రెండుమూఁడుపాఠభేదములతోఁ గాన్పించుచున్నది. వీరేశలింగముపంతులగారు తెలుంగాధీశయను పాఠమును గైకొనిరి. శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు వెలుంగాధీశ యనుపాఠమును గైకొనిరి. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ఈరెండిటిని పోవిడచి కళింగాధీశ యను పాఠమే యుచితమైనదని జెప్పియున్నారు.

పంతులువారు తాము గైకొనినపాఠము ననుసరించి తెలుంగాధీశుని తెలుంగురాయఁ డగునని తలంచి,

క. ఆమాచనృపతిసుతుఁడు మ
హామహుఁ డెఱపోతనక్షమాధీశ్వరుఁడా

శ్రీమంతు సుతులు జగదభి
రాములు శ్రీతెలుంగురాయ రామనరేంద్రుల్.

అని రామరాజు విలాసమున చెప్పఁబడిన గుడిమెట్టరాజగు నెఱపోతన కొమారుడైన తెలుంగురాయ డొకఁడు గాన్పించుచున్నాఁడనియు భీమకవి యాతనిగూర్చియే పైపద్యముఁ జెప్పియున్నాఁడనియు ఆ తెలుంగురాయలు 13 వ శతాబ్దమధ్యమునను౦డె ననియు గావున భీమనగూడ (పైపద్యమా తెలుంగురాయనుగూర్చియే యైనయెడల) దిక్కనకాలమునవాఁడో లేఁ దిక్కనకుఁ గొంచెమువెనుకనో యుండియుండు నని వక్కాణించియున్నారు. మఱియు తిక్కన యాతని పూర్వకవిస్తుతులలోఁ జేర్పనందున భీముఁడు తిక్కనకుఁ బూర్వుఁడు గాఁడనియే తోఁచుచున్నదనిరి. కాని కస్తూరికాదానము చేయుటయందు బ్రసిద్ధికన్న తెలుంగురాయలు సాంబరాయుని కుమారుఁడు పదునాలుగవశతాబ్దమువాఁడై యున్నాఁడు గావున భీమనదర్శించిన యాతఁడు సాంబరాయుని కుమారుఁడుగాని యెఱపోతన కుమారుఁడు కాఁడని సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. అందువలన భీమన 14 వ శతాబ్దమువాఁడయ్యెను.

గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు పైపద్యమున తెలుంగాధీశయను చోట వెలుంగాధీశయని యుండవలయుననియు, అప్పుడు వెలుంగాధీశ యనగా విమలాదిత్యుఁడనియు నర్థము చేసి భీమకవి ప్రాచీనుఁడని నిర్ణయించియున్నారు. రామస్వామిపంతులువారు పైపద్యమున రెండు పాఠభేదములను విడచిపెట్టి కళింగాధీశయనియున్న చో నిరువురివాదములు సమంజసముగానుండుననియు పైగా భీమన కళింగరాజులయొద్దకుఁ బోయిన ట్లితరపద్యములవలన గూడ తెలియవచ్చుటచే నాపాఠమే సమంజసమనియును పైరెండుపాఠములందును వ్యాకరణదోషము౦డుట నవి భీమనప్రయోగములు కావనియు వానిని ద్రోసివైచి తమపాఠమునే స్థిరపరచి భీమకవి

12 వ శతాబ్దమువాడని వ్రాసియున్నారు. వీరు పై పాఠభేదముల నిట్లు పదవిభాగము చేసియున్నారు.

తెలుంగు + అధీశ.; వెలుంగు + అధీశ. ఈపదవిభాగము సరి కాదనియు వెలుంగు + ఆధీశయని యుండవలెననియు భారతి 3 వ సం పుటమున వేములవాడభీమకవిజన్మస్థానాదికముల విమర్శించుచు శేశ వరపు కామరాజుగారు వ్రాసియున్నారు. "తెలుంగాధీశ" అనునది సాధుప్రయోగమని శ్రీనాథుని యీచాటువువలన దెలియవచ్చుచున్నది.

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయుని తెలుం గాధీశ కస్తూరికా
భిక్షాదానము సేయరా సుకవి రాడ్బృందారక శ్రేణికిన్
దక్షారామ చళుక్య భీమవరగంధ ర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించు దద్వాసనల్.

కావున "తెలుంగాధీశ" యనునది సాధువే యగును. కాని భీమ నజెప్పినపద్యమున వెలుంగాధీశ కళింగాధీశ " అను పాఠభేదము లెట్లు కలిగినవో గనుగొనుటకు వీలుగాన్పింపదు. వీరేశలింగము పంతులవారు జూపిన యాధారము ఖండింపఁబడుట కాధారములు పెక్కులు గాన్పించు చున్నవి.

1 రాజకళింగగంగును గూర్చి వ్రాయుచు నీతనికాలము సాహిణిమారనకాలముతో సరిపోవకుండుటచే భీమకవి కళింగదేశమును బరిపాలించిన మరియొక కళింగగంగుకాలములోనివాడనియు, ఆకాలముననే సాహిణిమారన యుండినట్లును వ్రాసియున్నారు ఈసాహిణిమారన ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమున నుండినట్లు దెలుపు సోమదేవరాజీయము నాధారముగాగొని భీమనకూడ ప్రతాపరుద్రునికాలమువాఁ డని సమర్థించియున్నారు. కాని సాహిణిమారన (భీమకవిచే దిట్టబడిన యాతఁడు) ప్రతా

వరుద్రుని కాలమున నున్నవాడు కాక యంతకుపూర్వముండిన యింకొక డైయుండినయెడ వారియాధారము నిరాధారమగును. భాస్కరరామాయణమును కృతిగొన్న సాహిణిమారన యొకఁడు గాన్పించుచున్నాఁడు. మరియు సాహిణిమారన యను నొకనినిగూర్చి కొన్ని చాటువులు కాన్పించుచున్నవి. వాని నిట నొసంగుచున్నాడను.

క. అప్పులిడు నతఁడు ఘనుఁడా
అప్పులొసగి మరలఁ గొంటు ♦ నాతఁడు రాజా!
చెప్పగవలె సాహిణిమా
రప్పను దానమున నీతఁడు ♦ రాజనటంచున్.

క. మాటాడరాదు సభలన్
మాటాడినదప్పరాదు ♦ మగసింగముకున్
మాటయె మానము కాదా
సాటువుగలవారికెల్ల ♦ సాహిణిమారా.

క. ఇంతులమనముల నరిసా
మంతుల మనములను ♦ బుద్ధిమంతుల మదిలో
జింతింపని బ్రతుకేటికి
సంతతసత్కీర్తి హార ♦ సాహిణిమారా.

శ్లో. అజాగళస్తనముప్త్రిప్తం
నాసాంతరే కేశమధాండయుగ్మమ్
వృధాసృజంసాహిణిమారభూపం
పూజాం నలేభే భువిపద్మయోనిః.

ఈపద్యములవలన సాహిణిమారసభూపాలుడని చెప్పబడినది. భీమకవి సాహిణిమారనపై జెప్పియున్న పద్యమగు,

ఉ. చక్కదనంబుదీవియగు ♦ సాహిణిమారుఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిపడంగలంను చల ♦ ముంబలమంగల యాచళుక్యపు

చోళనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలజూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీఁదికివచ్చిన రిత్తపోవునే!

ఈపద్యమువలన సాహిణిమారన యొక భూపాలుఁడై గాని, భూపాలునకు ప్రతినిధియై గాని చోళభూపాలునిపైకి దాడి వెడలెనని తోఁచుచున్నది.

భాస్కరరామాయణమును కృతిగొన్న సాహిణిమారననుగూర్చి భాస్కరరామాయణమేమి చెలుపుచున్నదో యించుక విచారింతము.

బాలకాండమున నీసాహిణిమారనను గూర్చి చెప్పబడినపద్యములుగాని యీతనివంశచారిత్రమును గూర్చినపద్యములు గాన్పింపవు. అయోధ్యాకాండము మొదట,

క. శ్రీరమణీరమణసుధా
ధారాళదయాకటాక్ష ధామస్మిత దృ
క్కైరకవితరణకరణ వి
శారదబుద్ధయకుమార సాహిణిమారా.

ఆశ్వాసాంతమున.

ఉ. రాజకిరీటకీలితవి రాజితనూతనరత్నరాజి నీ
రాజనమంగళాచరణ రంజితపాదసరోజఖడ్గ ధా
రాజయలభ్యమానరుచి రద్యుతిమన్మణిశాతకుంభ వి
భ్రాజిత సద్విశీర్ణరిపు పార్థివఖండన కీర్తిమండనా?

అనియు, యరణ్యకాండమున యాశ్వాసాంతమున.

మాలిని. వితరణ ఖనియుద్య ద్వీర్యశౌర్యప్రభావో
న్నతుఁడు భుజబలాత్యు న్మాదవిద్విడ్ధరిత్రి

పతి" హరణసమర్థా ! భాగగమ్యుండు సంభా
వితపరిణతచిత్తో ! ర్వీసురుండుర్వి నెందుఁన్.

యరణ్యకాండము ద్వితీయాశ్వాసమున,

క. రామాకుచయుగళీ
హారిదోర్లసితవత్స ! హరిచరణసరో
జారాధ్యుఁడు మారయధర
ణీ రమణోత్తముఁడు" సాహి ! ణీతిలకమిలన్.

ఈపద్యములవలన నీతఁడు నృపాలుఁడై యుండునని తెలియ వచ్చుచున్నది.

సాహిణి మారన యశ్వసైన్యమున కధిపతియనియు భాస్కరరామాయణమును భూపాలుఁడు కృతిగొన తిరస్కరించినంతనే తద్గ్రంథకర్త భూపాలునిపై గోపించి యీకృతిని గుఱ్ఱపువానికైన కృతియిచ్చెదనని బలుకగా సమీపముననున్న మారన యాకవిపుంగవునకు నమస్కరించి దేవా ! తమమాట నిలుపుకొనుఁడు. గ్రంధమును నాకు కృతియొసంగుఁడు. అని వేడుకొని యుండెననియు జెప్పబడుకథ సత్యమునకు దూరమైయుండునని జెప్పుట కిసుమంతయేని సందియముండదు. సాహిణిమారన నిక్కముగా యశ్వసైన్యమున కధిపతియైయున్నయెడల భాస్కరుఁడు తన రామాయణమున నాతని నిజపదవిని కప్పిపుచ్చి యాతని ధాత్రీపతియనియు, ధరణీరమణోత్తముడనియు వర్ణించియుండడు.

ఈవిషయవిమర్శన మాచరించుట నిరువురు ముగ్గురు మారలుండి యుండిరేమోయని తలంచుట కవకాశము కలుగుచున్నది. కాన వీరిలో నెవ్వఁడు చొక్కభూపాలునెదిర్చి భీమకవి శాపోపహతుడై మడసియుండెనో నిర్ణయించుట కవకాశము గాన్పింపదు.

ఇంకొక విషయము నుగూడ నిట విమర్శింపవలసియున్నది "చక్క-దనంబుదీవియగు సాహిణిమారుఁడు" అను పద్యము వేములవాడభీమకవి విరచితమని వ్రాసిన యాతఁడు యప్పకవీయమును రచించిన యప్పకవి. ఈ యప్పకవియొకచో భీమన నన్నయభట్టుతో సమకాలికుడని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈరెండిటికిని సమన్వయము కుదురుటకై నన్నయభట్టుకాలమున కించుక యావలీవల సాహిణిమారనయను నృపాలుఁడుండె నని తలంపవలసివచ్చుచున్నది. అట్లు సమన్వయము చేయుట సమంజసము కాకున్నచో పై పద్యము భీమకవి రచించినదై యుండదు. ఈయప్పకవి సాక్ష్యము దప్ప నీవిషయనిర్ధారణ మొనర్పగల నితరసాక్ష్యములు గాన్పింపకుండుటచే పై నవ్రాసినరీతి సమర్థించుట యుక్తమని దోచుచున్నది.

2. కావ్యాలంకారచూడామణిలోని పద్యములు కవిజనాశ్రయమున నున్నవనియు నాకారణమున భీమన 14 వ శతాబ్దమువాఁడని చెప్పుట దగదు. ఏలననగా కొన్నిప్రతులలో మాత్రమే యట్లుండెను గాని యన్నిటను యట్లు లేదు. భీమన లక్ష్యములను లక్షణములను దానే జెప్పియుండెనుగాని యితరులపద్యము లెన్నడును యుదాహరించి యుండలేదు. కాని యీపద్యములనుబట్టి భీమనకాలమును నిర్ణయింపగడంగుట సరియైనమార్గముగాదు. పైగా నీపద్యములు కావ్యాలంకారచూడామణియందు యాదేశవళికి లక్షణలక్ష్యములుగా నున్నవి. కవిజనాశ్రయమున భీమన యాదేశవళి జెప్పియుండలేదు. అప్పకవీయమున జెప్పబడినట్లు.

ఆ. వె. ... ...
... ...
వికటకవులుకొన్ని వింతలుగల్పించి
కవిజనాశ్రయమున గలిపినారు.

ఎవరోకొందరీపద్యములు రెంటిని కవిజనాశ్రయమున గలిపి యుంచిరి.

3 రాజకలింగగంగు కాలము వీరేశలింగం పంతులవారొసంగిన కలింగదేశపు పరిపాలకుల వంశవృక్షము ననుసరించి రాజకలింగ గంగు 1026 సం॥రము ప్రాంతమున నుండి యుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది.

కాని పంతులుగారు ఈకళింగగంగు కాలము సాహిణిమారనమున్నగు వారికాలముతో పరిశోధించియు నందువలన భీమకవి కళింగరాష్ట్రమును పరిపాలించిన మరియొక కళింగగంగుకాలమువాడై యుండుననిమాత్రము సూచించి వదలివైచిరి. అట్లు విడచుట సమంజసము కాజాలదు. సాహిణిమారనమున్నగువారికాలమున నున్న కళింగగంగెవ్వడో యాతఁడేసంవత్సరమున రాష్ట్రపరిపాలనాభారము వహించెనో కూడ జూడవలసి యున్నది. ఇంతియెకాక భీమన బేర్కొనియున్న చొక్కభూపాలుఁడు మున్నగువారుకూడ సాహిణిమారనయున్నకాలమున నుండినట్లు జూపవలసి యున్నది అట్లుచేసి యుండలేదు.

గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు భీమకవి నన్నయభట్టునకు బూర్వుడై యుండునని వ్రాసియున్నారు. వారు శ్రీనాథవిరచితమైన యీక్రిందిపద్య మాధారముగా గొనియుండిరి.

సీ. వచియింతువేముల ♦ వాడ భీమనభంగి
నుద్దండలీల నొ ♦ క్కొక్కమాటు
భాషింతునన్నయ ♦ భట్టమార్గంబున
నుభయభాషాప్రౌఢి ♦ నొక్కమాటు
వాకుత్తువిక్కయ ♦ జ్వప్రకారము రసా
భ్యంచితబంధమున ♦ నొక్కొక్కమాటు

పరిఢవింతు ప్రబంధ పరమేశ్వరుని శైవ
    సూక్తివైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు
నైషధాదిమహాప్రబంధములు చెక్కఁ
జెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడవనఘ
యిపుడు చెప్పఁదొడంగిన యీప్రబంధ
మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర.

ఈపద్యమువలన భీమకవిపుంగవుఁడు శ్రీనాథునికాలమునాటికే నన్నయకు పూర్వుఁడని కొందరభిప్రాయపడుచుండిరను విషయము స్పష్టపడుచున్నది. శ్రీనాథుఁడు 14 వశతాబ్దమువాఁడై యుండెను. (1380-1450 ప్రాంతములవఱకుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది.) వీరేశలింగంపంతులవారు వేములవాడభీమకవి 14 వ శతాబ్దమువాఁడని వ్రాసియున్నారు. అదియే నిక్కమైనయెడల తనకించుమించుగ 50 లేక 60 సంవత్సరములకు పూర్వుఁడై యున్న భీమకవిని నన్నయకుపూర్వము స్తుతించుటకు శ్రీనాథుఁడంత తెలియనివాఁడాయను సందియ ముదయించుచున్నది. కావున భీమన 14 వ శతాబ్దమువాఁడు కాఁడని దృఢముగా జెప్పవచ్చును.

మరియు వీరేశలింగముపంతులువారు భీమకవిచరిత్రమును వ్రాయుచు తిక్కన మంచెనమున్నగువారు భీమనను పూర్వకవిస్తుతిలో జేర్ప లేదని వ్రాసియున్నారు. కవిస్తుతి దేవునుగాని, తండ్రితాతలు గాని స్వప్నమునగాన్పించి కావ్యనిర్మాణమునకు గడంగుమని ప్రోత్సహించుట మున్నగునవి గావించుటకు తిక్కనయే మొదటివాఁడని వీరేశలింగము పంతులువారు వ్రాసియున్నారు. అట్టిసమయమున తిక్కనగాని తిక్కన సమకాలీనులుగాని తిక్కన కించుమించుగ నావలీవలవారు గొందఱు కవిస్తుతిలో భీమనను జేర్పకుండుటచే భీమన పదునాల్గవశతాబ్దము వాఁడనవచ్చునా?

భీమనను పూర్వకవిస్తుతిలో ననంతామాత్యుఁడు జేర్చియుండెనని మ. రా. రా. మల్లంపల్లి పెద శేషగిరిరావుగారు తమ "వేములవాడభీమకవి" అను గ్రంథమున వ్రాసియున్నారు. వారుదాహరించిన పద్యమియ్యది.

ఉ. నన్నయభట్టుతిక్కకవి నాచనసోముని భీమనార్యుఁజే
రెన్నికఁదిమ్మప్రాడ యమ రేచన భాస్కరు శంభుదాసునిన్
సన్నుతిఁజేసి వాక్యసర సత్వము పీనులకింపుమీర న
త్యున్నతిగా నొసర్తు నెటువోఘులు మేలన మేలుగావుతన్.

కాని భోజరాజీయమున నీ పద్యము విశేషభేదములతో నున్నది. ఆపద్యమును గూడ నిచ్చట యొసంగుచున్నాడను.

ఉ. నన్నయభట్టు దిక్కకవి నాయకు భాస్కరు రంగనాథు బే
రెన్నిక కెక్కుసట్టి యమ రేశ్వరు నెఱ్ఱనమంత్రి నాదిగా
జన్నకవీంద్రులన్ నవర సస్ఫుటవాణు లనంగ ధాత్రిలో
నున్నకవీంద్రులన్ దలతు నుల్లమెలర్పగ వాగ్విభూతికిన్.

ఈ పద్యమునకు మొదట నొసంగబడిన పద్యము పాఠాంతరమై యుండెనేమో కాని కవులచరిత్రమున గాని, భోజరాజీయము అచ్చుప్రతిలోగాని మొదటి పద్యము గాన్పింపదు. మ॥ రా॥ రా॥ మ. పెద శేషగిరిరావుగారి కాపద్యమెట్లు యెచ్చట లభించినదో యెఱుఁగుటకు వీలు గాన్పింపకున్నది.

పరికించిచూడగా భీమకవి నన్నయభట్టున కించుకపూర్వము జనించి 12 వ శతాబ్దమున నించుమించుగ నేబదిసంవత్సరములవరకు జీవించియుండునని దోచుచున్నది. అందువలన భీమకవి 1070 ప్రాంతముల జన్మించి యించుమించుగా యెనుబది సంవత్సరములు అనగా 1150 సంవత్సర ప్రాంతమువరకు జీవించియుండెనని చెప్పవచ్చును. అతండు

అప్పకవి జెప్పినపలుకులు యథార్థమగును. అప్పకవి జెప్పినట్లు "చక్కదనంబుదీవియగు" యనుపద్యమునకు గుఱియైన మారన వేరొకడై యుండు నేగాని ప్రతాపరుద్రునియాస్థానమునను జనుదెంచిన మారననే భీమన దిట్టి యుండెనని దలంచుట సరికాదు.

మ॥ రా॥ రాజశ్రీ మలకపల్లి పెద శేషగిరిరావుగారు తమ వేములవాడభీమకవిచరిత్రమున పాఫులూరి మల్లన రాజరాజనరేంద్రునిచే నవఖండవాడయను గ్రామమును దానముగా బొందియుండెనని జెప్పుచు నీ క్రిందిపద్యము నొసంగియున్నారు.

ఉ. శ్రీలలనేశు డాంధ్రనృప శేఖరుడై చనురాజరాజభూ
పాలకుచేత బీరపుర పార్శ్వమున న్నవఖండ వాడయన్
ప్రోలు విభూతితో బడసి భూరిజనస్తుతుడైన సత్కళా
శీలుడ రాజపూజితుడ శివ్వనపుత్రుడ మల్లనాఖ్యుడన్.

కాని యీ పద్యము యిం మక మార్పు జెందినట్లు దోచుచున్నది. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు యీ పద్యమును గూర్చి యధికముగా విమర్శించి యిట్లాపద్య ముండెనని జెప్పియున్నారు.

ఉ. శ్రీలలనేశు డాంధ్రనృప శేఖరుడై చనురాజరాజభూ
పాలకుచేత బీరపుర పార్శ్వమున న్నవఖండవాడయౌ
ప్రోలు విభూతితో బడసిఁ భూరిజనస్తుతుడైన సత్కళా
శీలుడు రాజపూజితుడు శివ్వనపుత్రుఁడు మల్లమన్నతిౙ.

మఱియు యీ పద్యములనే గాక మ. రా. రా. శేషగిరిరావుగారు పీఠికాపురము కుక్కుటేశ్వరస్వామివారి యాలయములో నొక శాసన మున్నదనియు దానియడుగుభాగమున "నిది వేములవాడ భీమకవి కృతమ్" అని యున్నదనికూడ వ్రాసియున్నారు. కాని ఆశాసనమును యిచ్చి యుండలేదు. అదియు నిక్కమైనపైన వారొసంగిన

పద్యమే మల్లనకవిప్రోక్తమైనయెడల భీమకవి నిక్కముగా నన్నయ భట్టుకాలమున నుండినట్లే తలంపవలసియుండును.

ఈవిషయమున నింకొక్కవిషయమును గూడ విమర్శింపవలసి యున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగడ భారతారణ్యపర్వమును పూరించుటనుగూర్చి కట్టుకథయొకటి యున్నది. జనశ్రుతముగా వచ్చుచున్న అయ్యది యసత్యమనుటకు వీలుకాన్పింపదు.

భీమకవి నన్నయభట్టును అరణ్యములోననే మరణింపుమని శపించినట్లును, ఆవిధముగానే నన్నయ యరణ్యపర్వమును ముగింపకయే మరణించినట్లును, తదుపరి యెవ్వరును భారతముజోలికిపోక యట్టె విడచిపెట్టిరనియు, కొంతకాలము చనినపిమ్మట, తిక్కనసోమయాజి భారతమును దెనిగించుటకు పూనుకొని యరణ్యమును పూరింప యత్నించిన నన్నయవలె తనకెక్కడచావు కలుగునోయని యాపర్వమును పూరింప కట్లే యుంచివైచి శేషించిన 15పర్వములను రచించెను. ఆతనితరువాత కొన్నిసంవత్సరములకు ఎఱ్ఱాప్రెగడ అరణ్యమును పూరింపనిశ్చయించి, భీమకవిశాపము తనకుగూడ తగులునేమోయనుభయమున శేషించినభాగమును రాజరాజనరేంద్రునకే యంకిత మొసంగినట్లుగ వ్రాసి పూరించెను.

ఇప్పటికిని చాలమంది భారతమునంతను వరుసగా చదువరు. చదువదలంచినచో విఘ్నముగలుగుటో హానిసేకూరుటో గలుగుచునే యున్నది. ఇక్కథకూడ భీమకవి నన్నయకు సమకాలీనుడని తెలుపుచున్నది. నన్నయభట్టునకు పిమ్మట రాజరాజనరేంద్రునియాస్థానమున నుండెననియు, ఆకాలమున గ్రంథములేమియు రచింపలేదనియు, కొన్ని శాసనముల మాత్రమే రచించియుండెననియు మ. రా. రా. మల్కపల్లి పెదశేషగిరిరావుగారు వ్రాసియున్నారు. భీమకవివిరచితములైన శాసనములలో నందంపూడి శాసనము ముఖ్యమైనదనిరి.

భీమకవిజన్మస్థానము.

వేములవాడభీమకవి గోదావరీమండలమున ద్రాక్షారామమున కైదామడక్రోసులదూరముననున్న వేములవాడ (ఇపుడు వేగులవాడ యని వ్యవహరింపబడుచున్న) గ్రామమున జన్మించియుండెనని పలువు రభిప్రాయపడుచున్నారు. మఱికొందఱీతఁడు గోల్కొండకు సమీపముననున్న వేములవాడ యనుగ్రామమున జన్మించియుండెనని దలంచుచున్నారు. ఈతనిజన్మస్థలనిర్ణయమునుగూర్చి వాదోపవాదములు జరుగుచున్నవి.

క. వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరు కరుణగల్గు భీమసుకవి నే
గోమటి రేచనమీదను
సీమహిఁ గవులెన్న చందమెలమి రచింతున్.

కవిజనాశ్రయమును ముద్రించుచు జయంతిరామయ్యపంతులు వారీపద్యమును యవతారికలోఁజేర్చి ముద్రించియున్నారు. వారు యీపద్యము నాధారముగాగొని యీభీమకవి గోల్కొండప్రాంతమువాఁడై యుండునని నిశ్చయించిరి. వారుపరిశీలించిన కవిజనాశ్రయప్రతులన్నిటిలోన నీపద్యములేదు. ఒక్కప్రతియందుమాత్రమే యిద్ది యున్నది. అందువలన నిది ప్రక్షిప్తమగునేమో యనుసందియ ముదయించుచున్నది. ఇంకను పంతులవారు భీమకవి నైజామిలాకా గోల్కొండసమీపస్థుఁడని రుజువుచేయుటకు గొన్నియాధారముల జూపినారు. వానినిగూడ నించుక పరిశీలింపవలసియున్నది.

వేములవాడ యనుటకు మారుగా శాసనములలో గొన్నిటియందు వేమ్బులవాడయనియు వేమ్బులవాడయనియు నున్నదనియు మఱియు నచట భోగస్త్రీలు విశేషముగా నాకాలమున నుండినకారణమున

నది వేములవాడయని వ్యవహరింపబడి క్రమక్రమముగా నది వేముల వాడయనియు వేమనవాడయనియు బిలువబడియుండెనని యూహింపవలెనని యున్నదనియు వ్రాసియున్నారు "వేమనవాడను వెలసిన భీమేశ్వర కిరణగల్లు" ఈవిషయము నిల్లుదృఢపరచుటకు యీక్రింద నొసంగ బడినయాధారముల నిచ్చియున్నారు.

"వేములవాడభీమకవి యీగ్రామ నివాసియని యీగ్రామములో పరంపరా చెప్పుకొనువాడుక కలదు."

"భీమకవి యీగ్రామములో జన్మించి ప్రబుద్ధుఁడై ప్రాగ్దేశమం దు కళింగరాజుండేగ్రామమునకుపోయినట్లు వినుకిలి యున్నది."

"ఆభీమకవి వైదికుఁడే. పూర్వమందు మాకువారికి సంబంధం బులు వుండెనని చెప్పంగ వినియున్నాము."

పైవాక్యములు లాగ్రామమందలి తగుమనుష్యులు వ్రాతమూలక ముగా తెలియపరచి భీమకవిచే నన్నము సున్నము అప్పలుకప్పలు అయ్యెనను కథనుగూడ నుదాహరించి, "ఏయింటిలోవల ప్రయోజనం అనగా అన్నసంతర్పణ అయియుండెనో ఆయింటివారునాటనుంచి అప్పాల (పప్పుల) వారని పేరుగలవారై యున్నారు. అంతకుముందు వీరియిం టిపేరు కొండపలక అనియుండెను. ఆవంశపరంపరా యిదివరకు జరుగు చున్నది."

ఈవాక్యములను గూడ వ్రాసియుండిరని జయంతి రామయ్య పంతులువారు వ్రాయించియుండిరి. మఱియు వేములవాడక్షేత్రమహా త్మ్యములో నాస్థలమునకు దక్షవాటియనుసంజ్ఞకూడ నున్నదని యీ క్రిందివాక్యముల బ్రమాణముగా నొసగియున్నారు.

శ్లో. ఏవం శ్రుత్వావచోదేవా వీరభద్రను ఘోతం
ప్రణేముశ్చ శివా తత్రపూజయామాసు రుత్తమా

ఉకయా తౌకతో భూయోమివ కశ్శిఖరంశివా
జనయామాసతు స్తత్రశివలింగం సనాతనమ్
దక్షవ ట్యాంభీమలింగం యత్రరాజేశ్వరశ్శివః
అస్యలింగస్యమహాత్మ్యం దృష్ట్వాసర్వేహావిర్ముఖాః
పుపూజుస్సర్వకామైశ్చ వీరభద్రస్యసన్నిధౌ,
సదేవతౌ ఘైరపి పూజ్యమానం
విలోక్య భీమేశ్వర మప్రమేయం
అథోక్షజాద్యై రభినంద్యకామాన్
దదౌ మహాత్మ్యేషివ సద్గుణేభ్యః.

ఇతి శ్రీభవిష్యోత్తరపురాణే రాజేశ్వరమహాత్మ్యే శివ స్వరూప దర్శనం నామచత్వారింశోధ్యాయః.

పైశ్లోకములవలన భీమేశ్వరప్రతిష్ఠకు పూర్వము అక్కడ రాజేశ్వరు డున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. కాని గ్రామస్థులు చెప్పినట్లుగా రాజేశ్వరునకే భీమేశ్వరుఁడను నర్థము వచ్చుటలేదు. గ్రామస్థులు జైనవిగ్రహములు దేవాలయమున లేనట్లు వ్రాసియున్నట్లు జెప్పిరి. జైనవిగ్రహములు పెక్కులుగలవని శ్రీయాచార్యులవారు వ్రాసియుండిరి. శ్రీశేషాద్రిరమణకవులుగూడ జైనవిగ్రహములు గలవని వ్రాసియుండిరి. ఇట్లు పరస్పరవిరుద్ధమైన యీప్రమాణము లెంతవఱకు నమ్మదగినవో పాఠక మహాశయులే యూహింతురుగాక.

గోదావరీమండలములోని ద్రాక్షారామమునకు సమీపమున నున్న వేములవాడ (ఇప్పుడు వేగులవాడయని పిలువబడుచున్నది) భీమన జన్మస్థానమై యుండుననుటకు గల యవకాశములుగూడ పరికింతము. ద్రాక్షారామమున కనాదినుండియు దక్షవాటికయనియు నందున్న దేవాలయమునకు భీమేశ్వరాలయమనియు గ్రంథస్థములైన యాధారములు పెక్కులున్నవి. వానిలో కాశీఖండము భీమఖండము మున్నగునవి.

సీ. పట్టిస శ్రీవీరభద్రేశు సేవించి
తిలసోమనాథు నంఘ్రులకు నెరగి
పురశాసను ననంత భోగేశ్వరస్వామి
హిమశైల కన్యకాధీశుఁ గొల్చి
పద్మాద్రిపై రుద్రపాదంబు లర్చించి
చేరి మార్కండేయశివు భజించి
కోటిపల్లీతీర్థకుండలాముఖముల
నర్ధేందుధరు విహారపాత్ముఁ దలచి
పల్వలస్థానమున భూతభర్త నిలిపి
కణకగాంతేయమున వృద్ధగంగఁ గ్రుంకి
దక్షవాటిక సప్తగోదావరమున
మునిఁగి భీమేశ్వరుని గాంచె మునివరుండు.

కాశీఖండము ఆ 3 ప 16

శా. ప్రాతఃకాలము తీవ్రభానుఁ డుదయింపన్ సప్తగోదావరీ
స్రోతఃపూరమున న్మునింగి యభవున్ సోమార్ధచూడామణిన్
జ్యోతిర్లింగమయుస్వరూపు గొలిచెన్ శుద్ధాంతరంగంబునన్
పాతివ్రత్యమహాప్రభావనిధి లోపాముద్ర భీమేశ్వరున్.

... ...

క. దక్షిణవారాణసియగు
ద్రాక్షారామంబు సొచ్చి తరుణేందు ధరుణ్
వీక్షించిన గోలెను గా
శీక్షేత్రాలోకసుఖము చేకుఱె ఋషికిన్.

కాశీఖండము.

సీ. కాంతిసంపద నేల కైవారమొనరింప
విధుబింబమున నుద్భవించిరనిన

మాధుర్యగుణమేల మాటిమాటికి జెప్ప
నమృతాబ్ధి నవతార మందిరనిన
దేజోవిశేషంబు తెలుగుపల్కనేల
విద్యుల్లతలలోని వెడలిరనిన
మోహనాకృతియేల మనుపూడికొనియాడ
బుష్పచాపునివింట బుట్టిరనిన
సంభవించిరి గంధర్వ జాతిననిన
గలితనంబేల పెన్నాటకంబుసేయ
ననగ భీమేశ్వరునిగొల్తు రప్పురమున
సానులనువేరి యప్సరశ్చంద్రముఖులు.

సీ. గజచర్మమెన్నడో కాని నిచ్చలుగట్టు
పసిడిజమ్మలపట్టు పచ్చడంబు
భసితమెన్నడో కాని ప్రతిదినంబు నలందు
మలయజంబుకురంగమదము గూర్చి
నిడుదపాములరాజు తొడవులెన్నడో కాని
తారహారములు నిత్యము ధరించు
నృకరంకరుండ మాలికలెన్నడో కాని
ధరియించు కల్హారదామ మెపుడు
తే. కాటనడుచక్కి నెన్నడో కానియుండు
దక్షవాటీసువర్ణ సౌధములమీద
నెన్నడో పిశాచులకుగాని యిందుముఖుల
నెల్లకాలములదలచు భీమేశ్వరుండు.

సీ. ఒకవేళధరియించు యువనాశ్వుడిచ్చిన
కట్టాణిముత్యాల కంఠమాల

మాంధాతృ డిచ్చిన ~ మాణిక్యఖచితకే
యూరంబు ధరించు ~ నొక్కవేళ
నిషధుఁడిచ్చిన ~ హీరాంకురంబుల
యుంగరంబుల ధరించు ~ నొక్కవేళ
ఘనచక్రవర్తి యొసఁగిన ~ బ్రసాధనంబు
యొడ్డాణమును ధరించు ~ నొక్కవేళ

తే. వేడ్కఁ ధరియించు నొక్కొక్క ~ వేళ యుంచు
భరత సామ్యాంతనా ~ భాగవతుఁడ
నలభగీరథ స్త్రీగమహీ ~ శదత్త
హేమమణిభూషణములు భీమేశ్వరుండు.

సీ. పర్యంత మందార ~ పారిజాతకవనీ
రమణీయ నిర్జరీ ~ సముదయంబు
సరస రసాసిద్ధ ~ వరవారిసంపూర్ణ
గంభీరతరవరి ~ ఖాతయోధి
ప్రబల చింతారత్న ~ పాషాణ సంఘాత
వజ్రరేఖావక ~ వలయితంబు
గామధేనుసహస్ర ~ కరివరింఖాంచిత
దళనదంతురితర ~ ధ్యాముఖంబు

తే. భద్రపాతాళ భైరవ ~ పాలితంబు
గుహ వినాయక రక్షణా ~ కుంఠితంబు
సప్తమాతృక పరివార ~ సంకులంబు
వసుమతీనూపురము దక్ష ~ వాటిపురము.

మ. అదె సంవేద్యము; కోటివల్లె యదె, ద ~ క్షారామమున్ బట్టణం
బదె, యభ్రంకష సౌధకూటమున హే ~ లావాస ము ప్రాచ్యయనం

వదసొంపారెడు భీమలింగము మహా ప్రాసాద భూమీధరం
బిదె; సప్తర్షి నదీప్రవాహమిదె; సం వీక్షింపు మేకాగ్రతఁ.

సీ. అగ్రజుండైనను నంత్యజుండైనను
బూబోడియైననుఁ బురుషుడైన
బరమ మూర్ఖుండైనఁ బండితుండైనను
దారిద్ర్యకుండైనఁ ధనికుడైన
బలవంతుడైనను బలహీనుడైనను
బ్రాయంపువాడైన బంగువైన
నాస్తికుండైనను నన్నృతవాదియునైన
బరగగార్ధభమైన బందియైన

గీ. కీటకంబైన బకమైన గ్రిమియునైన
బాదపంబైన దృణమైన బ్రాణరహిత
మైన రహిని దక్షవన చతుర్ద్వారసీమ
బొందు గైవల్యకళ్యాణ భోగలక్ష్మి.

సీ. దక్షప్రజాధినాథ మహాధ్వరక్రియా
దీక్షాప్రజాధిగమ పుణ్యదేశమునకు
బ్రహ్మవిష్ణు పురందర ప్రధానసుపర్వ
పరమ సంయమి సభాభవమునకును
దాక్షాయణీ యోగదహనార్చిరున్మేష
సామిధేనీమంత్రజాతమునకును
వీరభద్రభుజావిహార హేలాసమా
రంభనాటకనాట్యరంగమునకును
నమృతమయ దివ్యతేజస్స్వయంభులింగ
శాంతభీమేశ్వరేశ్వర స్థానమునకును.

దక్షవాటంబునకు మోక్ష ఽ ధామమునకు
భోగజన్మస్థలమునకీ ఽ పురముసరియె.

సీ. దక్షవాటీమహా ఽ స్థానంబులోలేని
యమరులేస్థానంబు ఽ నందు లేరు
దక్షవాటీ మహా ఽ స్థానంబులో లేని
యర్థమేస్థానంబు ఽ నందు లేదు
దక్షవాటీమహా ఽ స్థానంబులో లేని
యమృతమేస్థానంబు ఽ నందు లేదు
దక్షవాటీమహా ఽ స్థానంబులో లేని
యజ్ఞమేస్థానంబు ఽ నందు లేదు
దక్షవాటికసకల తీ ఽ ర్థముల కిరవు
దక్షవాటిక సకల వి ఽ ద్యలకుగరిడి
దక్షవాటికవిభవంబు ఽ తానకంబు
దక్షవాటిక విభవంబు ఽ తానకంబు
దక్షవాటికశివుని యం ఽ తఃపురంబు.

భీమఖండము.

క. సారమతి దక్షవాటిక
తూరుపుగవనిఁ బ్రసిద్ధి ఽ తో వసియించుం
హేరాళ క్రీడాసం
చారిణి నూకాంబభక్త ఽ జనరక్షణకై

క. మట్టయిన యట్టిదక్షుని
పట్టణమున దక్షిణంబు ఽ పార్శ్వపుగవనిఁ
నట్టుకొని వెలసి నిలిచిన
ఘట్టాంబిక గొల్వగలుగు ఽ గామిత ఫలముల్.

భీమఖండము.

మరియు కాశికిని దాక్షారామమునకు గల సామ్యములను వివరించుచు శ్రీనాధకవిసార్వభౌముడు భీమఖండములో యీాదిగువ పద్యమును జెప్పియున్నాడు.

సీ. జహ్నుకన్యాతీర ౯ సన్నివేశమునకు
దక్షిణాంభోరాశి ౯ తటముసాటి
కమనీయమణి కర్ణి ౯ కాప్రవాహమునకు
సప్తగోదావరీ ౯ జలముసాటి
కటకరక్షకుడైన ౯ కాల భైరవునకు
ప్రకటపాతాళ భై ౯ రవుడుసాటి
విశ్వాధి పతియైన ౯ విశ్వనాయకునకు
భీమనాధేశ్వర ౯ స్వామిసాటి,
మోక్షవిభవంబునకు సాటి ౯ మోక్షలక్ష్మి
భోగమహిమంబునకు సాటి ౯ భోగమహిమ
వారణాశికి శ్రీదక్ష ౯ వాటమునకు
దారతమ్యంబు జర్చింప ౯ ధర్మమగునె.

భీమఖండము.

సీ. కామ్యార్ధ ఫలనము ౯ త్కరకల్ప తరువాటి
దళితపాతక కోటి ౯ దక్షవాటి
ప్రణుతకల్యాణైక ౯ గుణమణి ప్రజపేటి
ధాత్రీకటి శాటి ౯ దక్షవాటి
సమ్మనింద్రారామ ౯ సస్యమేఘస్ఫోటి
దమితరోగనిశాటి ౯ దక్షవాటి
రథ విఘ్నానాతప ౯ త్రివతాళగజఘోటి
తాపాద్రిశతకోటి ౯ దక్షవాటి

గీ. దర్పితాశాలతాకోటి కే దక్షవాటి
డనరునిగ మావిపురిచేటి కే దక్షవాటి
ద్వారసేవితకర్ణాటి కే దక్షవాటి
రక్షితేందు కిరీటి శ్రీ కే దక్షవాటి. రుక్మాంగదచరిత్రము-మల్లన.

ఈపద్యము ల్నటివలనను గోదావరీమండలములో ద్రాక్షారామము చాలపురాతనమైనదనియును, దక్షిణకాశి, దక్షవాటిక యనుపేరుల బరగుచుండుననియు, తేటతెల్లమగుచున్నది. ఆంధ్రదేశమునందంతటను పర్యటనమొనర్చిన శ్రీనాథుని వ్రాతలను బోవిడచి నిజాం రాష్ట్రము లో వేములవాడ, వేమ్బులవాడయని పిలువబడుగ్రామమే దక్షవాటి యని తలంచుట సమంజసముకాదు.

జయంతి రామయ్యపంతులవారు గోదావరీమండలమునపూర్వ ము జైనమతప్రచారము గలదనుటకు సందేహములేదని వ్రాయించి యున్నారు. (చూ॥ కవిజనాశ్రయపీఠిక పే. 11.) కావున రేచనయు నీగోదావరీమండలమువాడై అయియుండును. భీమకవి గోదావరీమండ లమువాడని చెప్పుటకాధారములు లభింపలేదు. రామయ్యపంతులు వారు వ్రాసియుండిరి.

భీమన కళింగనగరము రాజమహేంద్రవరము మున్నగుపట్టణము లకుబోయినట్లు గాన్పించుచుండుటయే యాధారముగాకుండునా ? ఎక్కడో నైజాములోపుట్టినవాడు ఈరాజమహేంద్రవరము కళింగ నగరమునకు వచ్చియుండెననుట సమ్మనర్హముగా నుండలేదు. పైగా కవిజనాశ్రయావతారికలో నీయబడిన పద్యములన్నియు నొక్క 'జ' యను ప్రతిలో మాత్రమే యుండెనని రామయ్యపంతులువారు వ్రాసి యుండిరి. తొమ్మిదిప్రతులలో లేక ఒక్కప్రతియం దున్నదే సత్యమని వాదించుటకు దగునా? అవియేల ప్రక్షిప్తములు కాగూడదు. ఎవ్వరో

గ్రంధమునువ్రాసికొనుచు నాకద్యములను దానునన్వయముగారచించి తానువ్రాసినదాని కవతారికగా వ్రాసియుండును.

భీమకవి జననము.

లోకమున నుద్భవించిన మహానుభావుల జన్మచారిత్రములలో నధికసంఖ్యాకము లొకవింతతో గూడియున్న చారిత్రములై యున్నవి. క్రీస్తుమత బోధకుడై యున్న యేసుక్రీస్తొక బాలికకుజన్మించియుండెనని యు, కావ్యత్రియమును నాటకత్రయమును రచించి లోకైకవిఖ్యాతి గన్న కాళిదాసకవిసార్వభౌముడొక త్రికాలవేదియగు మునిపుంగవునకు జన్మించినట్లును యిట్లే మహానుభావుల జననమునుగూర్చి వింతకథాంశ ములు జెప్పబడుచున్నవి. ఈభీమకవిజననమును గూర్చి గూడ నొకవింత జరిగినట్లుగ వనుశ్రుతముగ వినవచ్చుచున్నది. ఇందియొకాక వేములవాడ భీమకవి రచించిన నొక యపూర్వజ్యోతిషగ్రంధమున కాంధ్రీకరణము జేయుచు నొక యాంధ్రకవిపుంగవుడాతని జన్మచారిత్రమునునిట్లభివరిం చియున్నాడు.

సీ. శ్రీకరంబైధర । చెవులుగాంచినయట్టి
భీమ పురంబున । ప్రేమమీర
భీమేశ్వరుండును । ప్రియముతో భక్తుల
కోర్కెలొసంగుచు । కొమరుమిగుల
నొక నాడుతత్పురి । యువతులు గొందఱు
భక్తిభీమేశ్వరు । భవమునకు
భోయిపుత్రులవేడ । ముగ్ధత్వముననొక్క
విధవ కుమారుని । వేడ్కగోర

నాలేమముగ్ధత ఽ కవహసించుచునల
భీమేశ్వరుడు పుత్రు ఽ ప్రీతినొసగ
నాకాంతగర్భిణి ఽ యై కాంచెదనయుని
కలియుగాదిని శ్రీమ ఽ గడలుకొనగ
బ్రిభవవర్షంబున ఽ శ్రావణమాసంపు
శుక్లపక్షంబున ఽ శోభనంబు
మీాఱుపంచమిశుక్ర ఽ వారంబుననుహస్త
యందు కన్యాలగ్న ఽ మందు వెలయ
వెలివెట్టిరక్కాంత ఽ విధవయై పుత్రుని
గాంచెనటంచును ఽ గడమజనము
లంతదత్తనయుండు ఽ నై దేండ్లబాలుడై
పురిబాలకులతోడ ఽ బొసగనాడ
జనులెల్ల గోళకుం ఽ డని నిందజేసిన
రోషించి యాతండు ఽ దూషితయని
ఆయెత్తి తనతల్లి ఽ నేయబోయినయది
భీమేశ్వరుడు తండ్రి ఽ వ్రేయుమనిన
వెసజని యాతని ఽ వ్రేయనుంకించిన
భీమేశ్వరుడుదయ ఽ పెద్దగలిగి
ప్రత్యక్షమైవత్స ! ఽ రమ్మని తగజేరి
కుశుకపక్షిమృగముల ఽ బ్రాణికోట్ల
గలిగించుశక్తియు ఽ గరమొప్పజనులకు
బిడ్డనాయువు ఽ బెంపుదనర
సంపదలొసగెడి ఽ సామర్థ్యమునునిడి
కానిదియాసని ఽ యైనదెల్ల

గాదనినట్టుల । గావించుబలమును
మును రాగలుగునది । యును దెలువగ
బ్రాహ్మణ్యమును నిచ్చి । ప్రబలుము నీవని
వరమిచ్చె వదియారు వర్షములకు
నాతనికి సహాయుడై । సరస్వతియును
... ...
నతడెట్లుచెప్పిన । జగతివెలసి
సరిలేనికీర్తిచే । జగతివెలసి
యతడు.

ఒకదినంబున వేగులవాడ (వేములవాడ)నున్న కొందఱు సువాసి నీజనంబులు దాక్షారామ భీమేశ్వరసందర్శనార్థ మరుగుచుండ నొకవి తంతువు వారితోగూడ ప్రయాణమయ్యెను. పుణ్యతీర్థముల సందర్శిం చువేడుక యెల్లరకుండుట సహజమేకదా? వారెల్లరును ద్రాక్షారామ ముచేరి సప్తగోదావరి యనంబరగు వాహినియందు స్నానముల గావించి భీమేశ్వరుని సందర్శింపనేగిరి. ఆవితంతువుయు వారితోడనే భీమేశ్వరుని సందర్శింపనేగెనని వేరుగజెప్పవలయునా?

ఆలయమున జనులకోలాహల మెడతెంపిలేకుండ నుండెను. భీమేశున కభిషేకముల జేయించువారు కొందఱును, కొందఱు దమ తమ గోత్రనామములు పురోహితులు మరచిపోదు రేమో యనుచింత తోస్వయముగా స్వామిసన్నిధిని నిలచి యభిషేకముచేయుచుండిరి. మరి కొందఱు మనవంతు డబ్బిచ్చి యభిషేకము చేయించుచున్నాము. ఆబ్రాహ్మణుడు సరిగాచేసిన పుణ్యమునొందును లేనియెడల మనల మోసపుచ్చిన పాపమునబోవును. మనమేల యిాత్రొక్కుడుబడి నలగి పోవలయునని యుంచుకద్వారమున బ్రసాదస్వీకారమునకై వేచి యుండిరి.

మేము కథారంభమున బేర్కొనిన స్త్రీ లెట్లో గర్భాలయము ను బ్రవేశించి స్వామికి ఫలాదికముల దమకుదోచినట్లుగా నొసంగిరి. వారిలో చాలమంది . సంతానహీనులై యుండుటచే వారందఱును భీమేశ్వరునకు మరల మ్రొక్కి భీమేశ్వరా ! మాకు చక్కని కుమారు నను గ్రహింపవలసినది. మాకోర్కె నీ వేర్చినయెడల నీకు సహస్రఘటా భిషేకము చేయింతుమని మ్రొక్కిరి. ముగ్ధయైన యావితంతువుకూడ వారితో బాటుగ భీమేశ్వరా ! నాకు కుమారుని బ్రసాదించినయెడల నీకు సహస్రఘటాభిషేకము చేయింతుననెను. ఆపలుకులాలించి యామె తోనున్న సువాసినీజనంబులు యిట్లు పరిహసించిరి. ఇదే మిట్లు కోరితివి భర్తలేనినాడు పుత్రుడెట్లుకలుగును. ఇట్లు కోరుటతగదు. అనిన విని యావితంతువ యేమో అది నాకు తెలియదు. మీరందఱును బిడ్డల ను, గోరుచుండగా నేనును బిడ్డలపైగల వ్యామోహమున పుత్రుని గోరితిని. ఈభీమేశ్వరుడు మీకందఱకు కుమారుల ననుగ్రహించిన నాకుమాత్రి మేలయనుగ్రహింపడు. అని వారికి సమాధానముజెప్పి యుండెను. కొందఱామెను యీయామె యికపుత్రుని గని లోకముద్ధరించు ననియు, యీయామెకుమారునివలన భూదేవియొక్క వెలితిదీరుననియు, నామెయెదుట బలుకుచు పరిహాసముచేయుచుండిరి. ఎట్లో వారిమాట లకు సహించి యావితంతువ స్వగ్రామమును జేరుకొనియెను.

భీమేశ్వరాలయమునకు బోయినసువాసినీ జనంబులందఱికిని సంతుచేకూడెనో లేదో తెలియదుగాని యావితంతురాలికిమాత్రము గర్భము నిలచి నవమాసములు నిండినపిమ్మట నొక్కశుభము హూర్త మున నొకపుత్రుడు జన్మించెను. ఆతడే భీమకవియయ్యెను. ఆమెయు లోకాపవాదమునకు వెరువక, భీమేశ్వర వరప్రసాది యగుటచే నాతనికిభీమనయని పేరుపెటి యలారు ముదుగా బెంచుచుండెను.

క్రమక్రమముగా శుక్లపక్షమునందలి చంద్రునిపోల్కి నాబాలకుఁడభివృద్ధినొంది నైదాఱేఁడుల బాలుఁడయ్యెను.

ఆబాలుఁడు డితరబాలురతో నాటలకుబోయి తన యీడువారందఱిలోన మేటియై ప్రవర్తించుచుండెను. కొందఱాతనిపై నీర్ష్యగొని యాతని రండాపుత్రుడనియు, గోళకుడనియును దిట్టుచు నాక్షేపించుచుండిరి. కాని భీమనకావలుకుల కర్థము దెలియకుండుటచే గొన్ని దినములవఱకును నవిగూడ తిట్టులేయని భావించి యూరకుండెను. ఆతఁడు క్రమక్రమముగ నుపనయనమునకు దగినవయస్కుఁడయ్యెను. కాని యాగ్రామముననున్న వారెవ్వరును యాతని కుపనయనము చేయుటకు పూనుకొనరైరి. రండాపుత్రున కుపయనముగావించినచో తాము కులమునుండి వెలిపెట్టబడుదు మనుశంకతో నెవ్వరును నందులకు సాహసింపరైరి.

వాడుకప్రకార మాబాలకుఁడు బాలురతో నాడుచుండ గొందఱుబాలురాతని యెప్పటియట్లె గోళకుడవనియు రండాపుత్రుడవనియు నిందించిరి. అదిగాంచి భీమనతో నున్నబాలకులునైతము నవ్వి గేలిసేయసాగిరి. భీమనకది సహింపరానిదయ్యెను. తోడనే యతఁడు తనతో నున్నబాలకు నొకనిని రహస్యముగా దీసికొనిపోయి ఓయీ! ఆతడట్లు మాట్లాడుట కేమికారణము? దెలుపుమని ప్రశ్నించెను. వాఁడును భీతుఁడై చెప్పకున్న భీమన దండించునేమో యనుభయంబున నాతని కిట్లనియెను. ఓయీ! నీజనకుఁడు గతించినపిమ్మట నీవు పుట్టితివి. అందులకై వీరందఱును నిన్ను రండాపుత్రుడవనియనుచుండిరి. అని యాపలుకుల యర్థమంతయును వివరించెను.

భీమనకు తల్లిపై నెంతయో కోపమువచ్చి; తల్లి వ్యభిచరించి తన్నుగనియుండెనని తెలిసినపు డాతఁడెంతయో శోకించి యాప్త

త్తాంతమంతయు తల్లిముఖంబుననే వినవలయునని గృహంబునకేగి యొకపెద్దరాతినెత్తి అమ్మా! ఈయూరనున్న బాలురందఱును నన్ను రండాపుత్రుఁడని గేలిచేయుచున్నారు. నాజనకుఁ డెవ్వఁడు? నీవు నే నెట్లు జన్మించితిని? ఈవృత్తాంతమంతయు సవిస్తరముగా చెప్పుము? లేకున్నయెడల నిన్నీచాపరాతితో గొట్టి చంపెదను. అని పలికిన యాతని వాక్యములాలించి భీతిల్లి యాసాధ్వి యిట్లనియెను. ఓయీ! నీవు నిక్కముగా నీతండ్రి గతించినపిమ్మటనే నాకు జన్మించితివి. కాని నేనెట్టి నీచకృత్యమును గావించియుండలేదు. ద్రాక్షారామభీమేశుని కుమారుని ప్రసాదింపవలసినదని ప్రార్థించితిని. ఆతనియనుగ్రహముననే నీవు జన్మించితివి. నావలుకులయథార్థము తెలియఁగోరెదవేని ద్రాక్షారామమున కేగి యాభీమేశ్వరుని నాలయమునందే నవ్వాని నెఱుంగుదువని పల్కెను. భీమనయు తల్లిపల్కుల గౌరవముంచి, అయినను ద్రాక్షారామమునకేగి నిక్కువ మారయవలయునని భావించి యపుడే బయలుదేరి ద్రాక్షారామమున కరిగెను.

భీమేశ్వరునాలయము బ్రవేశించి పెక్కురీతుల మున్ముందుగా స్వామిని ప్రార్థించెను. కాని భీమేశ్వరుఁ డాతనికి ప్రత్యక్షము గాలేదు. అంత కోపించి యొక్కపెద్దరాతిని గొనివచ్చి ఓభీమేశ్వరా! సహింపరాని యవమానమునుబడియున్న నన్ననుగ్రహింప నిప్పటికేని ప్రత్యక్షము కావైతివి. నాతల్లి నీవు నిక్కముగ నానిందయుందు దీర్పగలవని వక్కాణించియున్నది. కాని యట్టిపెద్దియును జరిగియుండలేదు. కావున యీరాతితో నీలింగమును పగులగొట్టి తదుపరి యిట్టి బూటకముల గల్పించి చెప్పిన నాజననినికూడ జంపివైచెదను. తదుపరి నేనుగూడ నీయవమానమును సహింపనేరక ప్రాయోపవేశమున నసువుల విడిచెదను. అని పలుకుచు నారాతితో శివలింగమును గొట్టుటకు యత్నించుచుండ నాపరమేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై వత్సా! శాంతింపుము.

శాంతింపుము. నీజనని పల్కినపలుకులన్నియు నిక్కువములే? నీవునిక్కముగా నా నందనుడవే. కాని యన్యుడవు కావు. ఈరహస్యమును సామాన్యు లెఱుంగజాలరు. అందులకే నిన్ను నెల్లరును పరిహసించుచుండిరి. కాని యింతటినుంచియు నీవనర్గళకవితాశక్తి కల్గి యెల్లరచే కీర్తింపఁబడుచుందువు. నీవాడిన దాటగను, పాడినది పాటగను పరిగణింపబడును. శాపానుగ్రహసమర్థుడవై యఖండప్రభావంబున ప్రవర్తించెదవు. సకల భాషావేదివై సకలజంతుభాషాజ్ఞానముగల్గి ప్రకాశింతువుగాక యని యనుగ్రహించి యంతర్హితుఁడయ్యెను.

భీమకవి ప్రభావము వెల్లడియగుట

భీమకవి యటనుండి మరల స్వగ్రామమున కరిగి జననికి నమస్కరించి గడచిన సంగతులన్నియు నామె కెఱిగించెను. నాటినుండియు భీమన బాలురతో నాటపాటలకు బోక యొంటరియై విజనస్థలంబునగూర్చుండి తనభావిజీవితమునుగూర్చి తలపోయుచుండువాఁడు.

నేను నిక్కముగ ద్రాక్షారామాభీమేశ్వరసుతుఁడ ననిలోకుల కెట్లు తెలియును. నాయంతట నేను గడచిన వృత్తాంతమంతయు వారికి దెల్పిన వారు విశ్వసింతురా ? పైగ వీను మనకులమును గంగగల్పుట కై యాకపటతంత్రమును బన్నియుండెను. కాని యిట్టివాని కాభీమేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమగునా ? యని నాపల్కుల నిరాకరింతురు. ఏమిచేయ నగును. అనియే యాతడనవరత మాలోచించుచుండెను.

ఇట్లుండగా గొన్నిదినంబుల కాగ్రామముననున్న యొక్కరుని యింట వివాహము జరుగుచుండెను. అతఁడు భాగ్యవంతుఁడై యుండుటచే గ్రామస్థులనందఱిని దనగృహమున నాయైదుదినములు భోజన

ములకు రావలసినదని యాహ్వానించి యుండెను. భీమనమాతామహుఁడు, భీమనతల్లియు, భీమనయు నాహ్వానింపబడి యుండలేదని వేరుగ జెప్పవలయునా? ఏదినమున భీమనతల్లి యాతని బ్రసవించినదో యాదినమునుండియే గ్రామములోనివారికిని వీరికిని పంక్తిభోజనములు దూరమయ్యెను. వీరలకు సన్నిహితబంధువులుగూడ కొన్ని దినములవరకును వీరితో మాట్లాడుటకూడ మానివైచిరి. కాని కొంతకాలమైన పిమ్మట ముక్తసరిగ నేదేని యవసరముండిన మాటలాడుచుండిరి. కాని పంక్తిభోజనములకు మాత్రము వారు వీరినిగాని వీరు వారినిగాని పిలుచుట మానివైచిరి.

ఈవృత్తాంతము భీమనకు దెలియవచ్చెను. ఆతఁడు తనమనంబున బెద్దగా తలపోసి తనయొక్క జన్మరహస్యమును లోకమునకు వెల్లడించుటకు దగిన యవకాశము లభించినదని తలంచి వివాహదినమున నెల్లరతోపాటుగ తానుగూడ పిలువకపోయినను భోజనమునకేగ సంకల్పించుకొనియెను. ఆతనియింగితమెఱింగి యాతని తల్లి కుమారా! నేను నీవుభోజనమునకేగుటకు యత్నించుచున్నటు లున్నది, కాని నీవువెళ్ళుట యంతమంచిదిగా నాకు గాన్పించుటలేదు. నిన్నువారు లోనికి రానీయరు. పైగా వారు వివేకశూన్యులై నేను దోషినని యెంచి మనల బహిష్కరించి యున్నారు అందువలన నిన్ను మర్యాదచేయుటకు మారుగ నమర్యాదగా నిందించి పారద్రోలుదురు. వారు మనలను పిలువనపుడు కూటికిలేనినిరుపేదలభంగి, పూటగడచిన కోటిగ సంతసించు బిచ్చకుని పోల్కి వారింటి కేగుటేల? వారైయుదినము లింకలిరో యంబలియో షడ్రసోపేతమగు భోజనమో పెట్టినదానితో మనస్థితియందు మార్పులుగల్గునా? నీవు దుడుకువాడవు. వారు నిన్ను లోనికిరానీయకున్న వారిని తిట్టిపోయుదువు. పరమేశ్వరుఁడు చెప్పినదే నిక్కువమైన నీ తిట్లెల్ల వారికి తగులకుండనుండవు. ఈకారణమున

బెక్కురు మానిసెడవ రగజర. ఒక్కనికొరకై లోకమున పెక్కురు హానిసెందుట యుక్తమవమో యాలోచింపుము. తదుపరి నీయిచ్చవచ్చి నట్లు చేయుము. అని మందలించుచు తల్లి పలికిన పలుకులన్నియు విని గూముగదతల్లికి ప్రోడయగు కుమారు డిట్లనియెను.

జననీ ! వారు మనల బహిష్కరించినవిషయము నాకు దెలిసి యే యున్నది. వారు మనలను పిలువలేదను సంగతిగూడ నెఱింగియే యుంటిని. మఱియు వారు నన్ను ఆదరింపరని కూడ ధృవంబుగ నెఱుం గుదును. అన్నియును దెలిసియే నీ వేళ బోవుచుంటివని ప్రశ్నింతువేమో వినుము. ఎన్నిదినములవర కిట్లు మనము బహిష్కారముననుండవలయును? ఎప్పటికైన మనకు కులములో గలియుభాగ్యమున్నదా? లేదా ? యను విషయములే నేను సర్వదా యోచించుచుంటిని. అందుకు దగిన మంచియవకాశము నేడు లభించినది. నన్ను వారు రానీయకున్న నప్పటికేదో తోవ విస్తరించి నాజన్మరహస్యమును వారి కెఱింగించెదను. అంతియెగాని వారి కెవ్వరికి నెగ్గు గల్గింపను. వారికేమియును మాట యాటుంచము. నావలన నెవ్వరికిని యొరులకు నిష్కారణముగా నెట్టి యాపదయు గలుగనీయనని నీకు వాగ్దాన మొసంగుచుంటిని. నేటితో మనము కులమున గలియగలము సందియమందకుము. అని యామెకు నచ్చజెప్పి యామె ననుమతింపజేసి పెండ్లివారింటికి వెడలెను.

అప్పటికే చాలమంది సంస్తరుదీర్చి కూరుచుండిరి. మఱికొందరు తమకు దగినతావు లభింపకున్నందున నటునిటు విచారుసేయుచుండిరి. ఆసందడిలో భీమన గలసిపోవుట కిష్టములేక నొకింతుకనే పాయిం టియరుగుపయి కూర్చుండెను. లోనికి రావలసినవారు వచ్చుటచే గాబోలును, వీధితలుపులు వేయుటకు యింటియజమానుఁ డరుదెంచి వీధిలోనున్న భీమనను చూచియు చూడనిపగిది తలుపులు వేయుట కుద్యుక్తుడయ్యెను. అంత నాతఁడు నీవులోనికి రాగూడదు. ఇక్కడ

బ్రాహ్మణసమారాధన జరుగుచున్నది. నీవు బ్రాహ్మణులపంక్తిని భుజించుటకు దగవు. పొమ్మని కసరుచు పలికెను. అంతభీమన అయ్యా తమకంత కోపమేలకు, నేను కూడ బ్రాహ్మణుడనే, తమకు సన్నిహితుడనే అట్టియెడ నన్ను వేరుసేయుట మీకుచితమగునా? యని మరల ప్రశ్నించెను. అంత నాయజమానుడు ఓయీ! అన్నియును నిజమే, కాని నీవు రండాపుత్రుడవగుటచే కులమువారు మిమ్ములను బహిష్కరించిరి. బ్రాహ్మణధర్మములమీరి వ్యభిచరించిన స్త్రీలను, యామెకు బుట్టినవారిని కులమువారు బహిష్కరింపకుందురే యనిపల్కెను.

అంత భీమన నాతల్లి నిర్దోషి. మీరామెవిషయమున సంశయింప బనిలేదు. నేను లోనికరుదెంచుటవలన మీబ్రాహ్మణ్యమున కేమియును లోపమురాదు అని పల్కెను. ఆయజమానుడాతని పలుకుల కలుకజెంది మితిమీరిన కోపమున నోటువచ్చిన వప్పుచు. రానన్న రాకుండుము, అదియంతయు నిన్ను విమర్శింపుమనలేదు. నాకునీతో మాటలాడుట కవకాశము లేదు. అని పలుకుచు తలుపులువైచి లోనికి వెడలిపోయెను. ఆసమయమున భీమన అయ్యా! నేను రాకుండ మీరు మాత్రము భుజింపలేరు. ఈసంగతిమాత్రము తాము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలయునని హెచ్చరించెను. ఆకులగురుడాతడు వినియు నుపేక్ష చేసి వెడలిపోయెను.

లోన వడ్డన ప్రారంభమయ్యెను. కూరలు పప్పుమున్నగునవి క్రమక్రమముగా వడ్డింపబడెను. తరువాత యన్నమును అపూపములను వడ్డించిరి. వీధియరుగుపైనున్న భీమన యిదియంతయు తలుపురంధ్రముల మార్గమున విలోకించుచునే యుండెను. భోజనము లారంభమగుటకు సిద్ధముగనుండిరి.

అపుడు భీమన, అన్నమంతా సున్నంగావాలి, అప్పాలన్నీ కప్పలు కావాలి.

అని పాడనారంభించెను. తోడనే యన్నమంతయు సున్నముగా మారెను. అప్పములన్నియు కప్పలై యటునిటు దుముకులాడ జొచ్చెను. కూర్చున్న బ్రాహ్మణులందరును యీవింత మార్పునకు వెరగుపడుచు నియ్యది యేకారణమున గలిగియుండునాయని కళవళపడసాగిరి. వీధిగుమ్మము చెంతగూరుచున్న నిరుపురుముష్కరు భీమనపాటను వినియున్నవారు విస్తరికడనుండి లేచి పరుగుపరుగున యజమానునియొద్దకేగి యీతని కిట్లనిరి. అయ్యా! వీధిలోనున్న దెవ్వరో అన్నమంతా సున్నముగావాలని అప్పాలన్నీ కప్పలుగావాలని పాటపాడుచున్నాడు. ఆవిధముగానే యన్నమంతయు సున్నమయ్యెను. అప్పములన్నియు కప్పలై గంతులువేయుచున్నవి. ఆతఁడెవ్వఁడో మహానుభావుఁడై యుండును.ఆతని సత్కరించినగాని నేఁడు సమారాధనజరుగుట కష్టము. అని తెల్పిరి. ఆగృహస్థునకు భీమన తాను తలుపులవేయునపుడు నేనురాకుండ మీరు మాత్రము భుజింపలేరని పలికినపలుకుల యర్థ మిప్పటికి బోధపడినది. ఆతఁడు త్వరితముగా గ్రామస్థుల బిలచి భీమనవృత్తాంతమంతయును దెలిపి కర్తవ్య ముపదేశింపుడని వారలప్రార్థించెను. వారెల్లరు పరిపరిధముమున నాతని మాటలు నమ్మకుండిరి. కాని యాగృహస్థుడు తనకును భీమనకు నడచినసంభాషణమంతయు దెలిపినపిమ్మట నాతనిమూలముననే యట్టి వింతమార్పుగల్గియుండెనని నిశ్చయించిరి. ఆగ్రామస్థులలో నొక్కఁడించుక చొరవచేసి అయ్యా! భీమన యిట్లు చేసెనని చెప్పుచున్నారు. గాన ఆతఁడు, మనమందరము చూచుచుండగ వీనినన్నిటిని యథారూపముగ మార్చినయెడ నాతని మనలో గలుపుకొనవచ్చును అని పల్కెను. ఆపలుకుల కెల్లవారును సమ్మతించిరి.

గృహాయజమానుఁడు వారినందరిని తనతో గైకొని భీమనచెంత కరుదెంచి ఓయీ ! మేము తెలివిహీనులమైతిమి. మమ్మనుగ్రహింపుము. అనివల్కెను. అంతభీమన "అయ్యా ! మీభోజనములనాపుచేసి యిట్లరుదెంచితిరేల" అనిప్రశ్నించెను. అంత నాయజమాని యాతనికి జరిగినసంగతినంతయుదెల్పి వానిని యథాప్రకారముగా నొనరించి తమతో భోజనమాచరింప రావలసినదని బ్రతిమాలెను. ఆతనితోపాటు గ్రామస్థులెల్లరును భీమ కవిని తమతోపంక్తిభోజనమునకు రావలసినదని కోరిరి.

అంత భీమన "సున్నమంతయు నన్నముగావలెను. కప్పలన్నియు అప్పములు గావలెను" అని మరల పాడెను. తోడనే యన్నియు యథాప్రకారములుగానయ్యెను. అపుడు వారెల్లరును భీమన నెంతయో గొనియాడుచు తమపంక్తిని కూర్చుండబెట్టుకొని భుజించిరి. ఆసమయమున భీమన తన జన్మరహస్యము నంతయు దెల్పి తనకు దాక్షారామభీమేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై తినతల్లి నిర్దోషురాలని వచించి తన కనేకవరంబులొసంగియుండెననియు దెల్పి వారెల్లర నమ్మించెను. ఆనాడుమొదలుగ నూరివారెల్లరు భీమన దమ్మెప్పుడుదిట్టునో తమకెక్కడ హానిచేయునో యని సదా భీతిల్లుచు నాతని యనుగ్రహాసంపాదనమునకై ప్రయత్నించుచుండిరి.

ఇంతవరకు భీమన కుపనయనముచేయుట కెవ్వరును సాహసింపలేదు. ఆతని జన్మరహస్యము వెల్లడియైనపిదప, భీమన తల్లియు, మాతామహుఁడును బహిష్కారము లేక కులమువారితో గలసిన యనంతరము భీమకవిసన్నిహితబంధువులలో నొకరు భీమకవి కుపనయనము గావింపవలయునని సంకల్పించుకొని యాతని మాతామహునకు దనయభిప్రాయ

మెఱింగించెను. ఆతఁడును యందుల కనుమతించి వలయుసంభారములు గూర్చి త్వరలో సుముహూర్తమును నిర్ణయించెను.

భీమకవి యుపనయనము యథోచితముగా సలక్షణముగా నెట్టి యాటంకములును కలుగకుండగనే జరిగిపోయెను. గ్రామమునను న్నవారందఱును వారింటికి భోజనమునకు బోకున్నచో దమకెక్కడ భీమకవి శాపము గల్గునో యని భయంబున నానాల్గు దినంబులను వారింటనే భోజనముల గావించిరి.

ఈవిధముగా భీమకవి లోకమున వ్యాప్తమయ్యెను. వారిబహిష్కారము పటాపంచలయ్యెను.

ఒకచాటువు.

భీమకవిపుంగవుఁడొకానొకనాఁడు తనప్రభావము నెఱుంగగోరిన పండితులయెడ నీక్రిందిపద్యము నాశువుగా రచించి చదివెను.

సీ. గడియలోపలఁ దాఁటి గంగ ముత్తునియగా
దిట్టిన మేధావి భట్టుకంటె
రెండుగడియలబ్రహ్మ దండిముండల్లనయు
దుల్లదిట్టిన కవి మల్లుకంటె
ఝాముగడియలకు మొనసియే త్రింగండి
పగులదిట్టినకవి భానుకంటె
నలుజాములోపలఁ వెలిపుల్సీల్చి గంగ
దిట్టిన బడబాగ్ని భట్టుకంటె
నుగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
బ్రహ్మరింప శక్తి గలదు నాకు

పట్టిమూఁడవనాఁడగుడు కి పుట్టొడు గిట్టింక
బిరుదు వేములవాడ కి భీమకవిని.

ఈసీసపద్యమున భీమకవి సమకాలికులగు కవిపుంగవుల పేర్లెన్నియో యున్నాయి. 1 మేధావిభట్టు, 2 కవిమల్లుఁడు, 3 ..., 4 బడబాగ్ని భట్టు, పద్యమున సూచింపబడిన సందర్భములలో జెప్పఁబడిన పద్యములు గొన్ని లభించుచున్నవి.

1 మేధావిభట్టు:— ఈతఁడు సాళువపెదతిమ్మభూపాలునిదర్శించుటకు వేచియుండఁగ నొకనాఁడాకస్మికముగా పెదతిమ్మభూపాలుఁడు వచ్చుటఁగాంచి యాతనిపై పద్యము వ్రాసి యొసఁగఁదలఁచి సంకల్పించుకొని చేతనున్నగ్రంథము విప్పి చూడఁగా, అలేఖ్యమగుపత్ర మొక్కటైన లేదయ్యెను. అంతనాతఁడు పచ్చియాకుపై నైన వ్రాయుద మని సంకల్పించుకొని సమీపమునఁగల తాటిచెట్టును తానెక్కలేకుండుటచే మోకాటిముక్కలై ధరపై కూలునట్లు చేసికొనెనట.

క. సాళువపెదతిమ్మ మహీ
పాలుఁడు వీఁడె వచ్చెఁ గవిదుష్కృతమా
గేలను లేదాకొకటియు
తాళమ! ముత్తుంబులఁగుమ్మై ధరణింబడుమా.

ఈసాళువ పెదతిమ్మభూపాలుఁడు, 15 వ శతాబ్దమువాఁడని యాంధ్రకవులచరిత్రము జెప్పుచున్నది.

2 కవిమల్లుఁడు.

ఈతఁడు గుడియన్న భూపాలునొద్దకుఁ దవలమునని త్వరితగతిఁబోవుచుండగా నొకబ్రహ్మచెముడు ... కాలుముడు ... గుచ్చుకొనియెను. అందువలనయాతఁడు త్వరితముగాఁ బోవుటకు బాధనొందుచు యీ క్రిందిపద్యము యామహాశయునిపై జెప్పియుండెను.

క. గుడియన్న నృపతిబొడగన
నడువంగా గొండపల్లి నగరిపడమటన్
గుడి మెడను మడిసుగాడిన
చెడుముండలు బ్రహ్మసంధి నెట్టునదల్లున్.

అని చదివినతోడనే ముండ్లన్నియు రాలిపోయినవట. ఈతఁడు 10 వ శతాబ్దమువాఁడని తెలియవచ్చుచున్నది.

3 కవిభాస్కరుఁడు.

ఈతఁడే సందర్భమున గండబసవలుగ్లగా దిట్టి యున్నాఁడో యా సందర్భముగాని యాతని పద్యముగాని యెక్కడను గాన్పింపదు.

4. బడబాగ్నిభట్టు.

ఈతఁడొకనాఁడర్ఘ్యమొసంగుచుండఁగా నాతని చేతినుండి యొక యుంగరము జారి నీటమునిఁగిపోయెను. ఆతఁడెంతయో వెదకెను. కాని లాభము లేకపోయెను. అంతనాతఁడు దక్కఁగోవసున చెఱువులోని నీరంతయు నింకిపోవునట్లు క్రింది పద్యమును రచించి చదివెను.

క. బడబానల భట్టారకు
కుడిచేయుంగరము రవికి నొగ్గొను నర్ఘ్యం
బిడువేళ జారినీలో
బడియె తటాకమనీరి బాయుము వేగన్.

అంతనా చెఱువు నీరంతయు నింకిపోయెను. అతని యుంగరము గాన్పించినది.

భీమకవి చేర్కొనిన మేధావిభట్టుమున్నగువారు భీమునికంటెను పూర్వముండిరని తలంపవలసియున్నది. మేధావిభట్టు 15 వ శతాబ్దమున నున్న సాళువ పెదతిమ్మభూపాలుని చేర్కొనియుండుటచే భీమకవి కూడ 15 లేక 16 వ శతాబ్దమువాఁడై యుండవలసియున్నది. అనగా భీమకవికించుమించుగ నెనుబదివత్సరములకు తరువాతవాఁడైన యుప్ప

కవి భీమనను నన్నయకాలమునున్న వానిగ నేలవ్రాయును ? మరియు 15 వ శతాబ్దాదియందున్న శ్రీనాథుఁడు భీమనను పూర్వకవిస్తుతిలో నెట్లుచేర్చియుండెను ? కావున భీమకవి సాళువ పెదతిమ్మభూపాలునికాలమునగాని యటుపిమ్మటగాని యుండెననుట సమంజసము కాదు. భీమన పొగడియుండిన మేధావిభట్టు వేరొకఁడు కావచ్చును. మరియు సాళువ పెదతిమ్మ భూపాలుని దర్శించుటకేగుచు తాటిచెట్టును దిట్టికూల్చిన మేధావిభట్టనే భీమన వేరొక్కఁడియుండెననియు తలంచుటకుముందు కవిమల్లునిగూర్చి గూడ నింతక చర్చింపవలసియున్నది. గుడియున్న స్థపతి 10 వ శతాబ్దమునందుండినట్లు నిదర్శనములుగనబడుచుండుటచే కవిమల్లుఁడుగూడ నాకాలపువాఁడేయగును

రాజకళింగగంగు.

భీమకవిపుంగవుని జననమును గూర్చి వాదోపవాదములెన్నిజరిగినను, ఎన్నిజరుగనున్నను ఈక్రిందనుదహరింపఁబోవు కథమాత్రము సత్యమైయుండునని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇదియెగాక ఈతనికాలమునుగూర్చి నిర్ణయము చేయుటకుగూడ నీరాజకళింగగంగు చరిత్రమే కొంతవరకు సహాయము చేయుచున్నది. వీరేశలింగముపంతులవారు ఆంధ్రకవులచరిత్రమునందు భీమకవిశపించిన కళింగగంగును 1040 శా. శ. సంవత్సరమున జామునకు తిమ్మయ అగ్రహారమును మాధవశర్మయను విప్రునకు దానమిచ్చిన కళింగగంగు వేరువేరుపురుషులైయుందురని వ్రాసియున్నారు. వారు అట్లువ్రాయుటకుగల ప్రబల కారణము ఈకళింగగంగుయొక్క కాలము సాహిణిమారనకాలముతో సరిపోకుండుటచే కళింగగంగు సాహిణిమారని యనంతరమునున్న కాలమునందే భీమనయుండినట్లు చాటుపద్యములవలన తెలియవచ్చుటచే వనివారు

వ్రాసియున్నారు. కాని అదిసమంజసముగా కాన్పించదు. ఈవిషయమై భీమవిజయకాలమును గూర్చి వ్రాయునప్పుడు విపులముగా నీవరకే విమర్శింపబడియున్నది. పాఠకులిచట కళింగగంగుయొక్క పూర్వీకులవంశవృక్షము గూడ నీవరకే యొసంగబడియున్నది. గమనించునది.

ఈతఁడు వజ్రహస్తుని కుమారుఁడైన రాజరాజనకు కులోత్తుంగచోడదేవుని కుమార్తె యగు రాజసుందరియందు జన్మించినవాఁడు. ఈతఁడు దానధర్మములాచరించుటయందాసక్తికలవాఁడు. తానురాజ్యమునకు వచ్చిన కొలదికాలముననే అనగా 1041 శా. శ. సంవత్సరమున దామంశుతియను గ్రామమును మాధవశర్మయను బ్రాహ్మణునకు దానమొసఁగియుండునట్లుగా శాసనములవలన దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్టివాఁడైనను భీమకవిశాపమున కెందులకు గురియయ్యెనో మాత్రము తెలియదయ్యెను.

రాజకళింగగంగును సందర్శించుటకై వేములవాడభీమకవి యొక దినము సభాభవనమునకు రాఁగా నుద్దండకవిపుంగవుఁడును శాపానుగ్రహసమర్థుఁడును నగు భీమకవి రాజదర్శనార్థ మరుదెంచియుండెనని ప్రతీహారులు వచ్చి చెప్పిరి. తోడనే కళింగగంగు ఆతఁడు శపించునేమో యను భయంబున సపరివారుఁడై యెదురేఁగి లోనికిఁగొనివచ్చి యుచితాసనమున గూర్చుండఁబెట్టెను. కాని యూరకుండినమేలనో కీలునేమికించనుచు నెట్లుమాట్లాడిన నెట్లుగా పరిణమించునో యను భయంబున నాతనితోఁ బలుకక తనపనియే చూచుచుండెను. ఆదినమట్లో గడచిపోయినది. కళింగగంగు మంత్రులు మొదలయినవారితో భీమకవి కెట్టిగౌరవమును కల్గింపవలదని చెప్పియుండెను.

మఱుసటిదినమున భీమకవి మరల సభారంగమున కరుదెంచెను. కళింగగంగు భీమకవిని గతదినంబునందువలెనే మౌనమూని తనపనియే చూచుచుకొనుచుండెను. అంతట వేములవాడభీమకవి కాలవిళంబనకోర్వ

క లేచి కళింగగంగుఁ జూచి ఓయీ! నేను శ్రాక్షారామభీమేశ్వరుని కుమారుఁడను. భీమనామధేయుండను. శాపానుగ్రహసమర్థుఁడను నీయొద్ద కర్ణాట[illegible] చనుదెంచితిని. నా [illegible] బహుమానింతువని తలంచియుంటిని. కాని నీవు నే [illegible] దినంబులైనను మాట లాడుట కేని నాకవకాశ మీయవైతివి నీయభిప్రాయ మిసుమంత తెలియని నాకవగతమగుట లేదు. బహు[illegible] [illegible] తాం[illegible]వము గా రాజకార్యములం దుమునిఁగి యుంకుటచేతనో లేక యీతఁడు శపించునను భయంబుననో యీతనికిట్లు [illegible].

అయ్యా! ఇప్పుడు రాజ్యాంగపద్ధతులు సవరించుటకై దీక్షతో బనిచేయుచున్నాఁడను ఈవ దక్షిణ[illegible] సమయము లేదని కోపగింపకుఁడు. మఱియొకసారి దర్శనమొసంగుఁడని బల్కెను.

ఆపల్కులాలించి [illegible] నీకిప్పుడు [illegible] కలేదా? [illegible] మరల రావలెనా? [illegible] యుంటివి? రాజ్యా[illegible] [illegible] వారలకు [illegible] పద్యములు రచించి [illegible]

ఉ. వే[illegible]
[illegible]
మో[illegible]
[illegible]

అనంతరము [illegible] లున తె[illegible] వెడలి[illegible] [illegible] కవి శా[illegible] [illegible] డియు కళింగ[illegible] [illegible] రా[illegible] తనరాజ్యమును [illegible] సమయంబును [illegible]

లవలన నేశత్రు వెక్కడ నుండెనో వానిరాజ్యమందలి ప్రజల పరిస్థితు లెట్లుండెనో తెలిసికొనుచు సైన్యమును వృద్ధిచేయుచుండెను.

వంగదేశభూపాలుండగు విక్రమదేవుఁడు కళింగనగరముపయి దాడివెడలెను. కళింగగం గాతని యుద్ధమున నెదిరించెను. ఇరుపక్షములవారికిని ఘోరముగ యుద్ధము జరుగుచుండెను. ప్రప్రథమమున కళింగగంగున కించుకజయము లభించినది. కాని విక్రమదేవుఁడు సైన్యముల హెచ్చరించి కడపటిదినంబున కళింగగంగుయొక్క బలము లన్నిటిని చీకాకుపరచెను. సైన్యము కలగుండుపడియుండుట దిలకించి కళింగగంగు తనసైన్యముల హెచ్చరించుటకై హయాధిరూఢుడై సమరరంగమున కరుదెంచెను. అయ్యది గాంచి విక్రమదేవుఁడు కసురయంబున నాతని నెకర్కొని యుద్ధముచేసి యాతని నోడించి పట్టుకొనెను. భూపాలుఁడు శత్రురాజునకు జిక్కుటగాంచి బలంబులన్నియు యుద్ధభూమినుండి పలాయనములయ్యెను. విక్రమదేవుఁడు కళింగగంగును బంధించి తనశిబిరమునకు గొనిపోయెను. నాఁటికియుద్ధము నిలుపుచేయబడినది. విక్రమదేవుఁడు యుద్ధమాపుజేయబడినను రాత్రిభాగమున దమరాజును విడిపింప శత్రులరుదెంతురేమో యని భావించి తనసైన్యము లన్నియును కళింగనగరము ప్రవేశించుచు సంతతమును ప్రతినిమిషమునను శత్రువు నెకర్కొనుటకు సిద్ధముగా నుండవలసిన దని యాజ్ఞాపించి యుండెను. ఆరేయి యంతయును నెట్టియుపాంతరములును లేకుండ గడచిపోయెను.

మరునాఁడు విక్రమదేవుఁడు కళింగనగరమును ప్రవేశించెను. కళింగగంగును కారాగారమున బంధించి కళింగసింహాసన మధిష్ఠించెను. విక్రమదేవుఁడు తాను పరిపాలకుఁడుగా నుండి పూర్వపాలనావిధానమునను యధికారవర్గమునకు నెట్టి మార్పును గావింపకయె రాజ్యము చేయుచుండెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచిపోయెను.

తనపరి వంగరాష్ట్రమున ప్రజలలో కొన్ని కక్షలేర్పడెననియు నాకక్షలవలన సామాన్యప్రజల కలజడి కలుగుచుండెననియు దెలియ వచ్చుటచే విక్రమదేవుఁడు కళింగనగరమున నొక ప్రతినిధిని నిలిపి వంగరాష్ట్రమున కరిగెను.

కొన్నిదినంబులు గతించిన పిమ్మట నారాజప్రతినిధి కళింగగంగుపై పక్షపాతము గలవాఁడై యాతని చెరవిడిపించి దూరదేశములకు బోయి జీవింపుమని నియమించెను. కళింగగంగుఁ డపరిమితానందభరితుఁడై చెఱనుండి వెలువడుటే పదివేలుగ నెంచి సమీపరాష్ట్రముల నుండి దూరదేశములకు పారిపోయెను. కొన్ని దినంబులవఱకు నట నట కూలిపని చేసి జీవయాత్ర సాగించుచు పనిపాటల కభ్యాసపడి యుండనివాఁడగుటచే, కష్టముల కోర్వఁజాలక, పరదేశముననుండుటచే దన్నితరులు గుర్తింపరని తలంచి భిక్షాటనము చేయుచు నాదినమునకు దొరకిన యేగంజినీళ్లనో త్రావుచు కాలము గడపుచుండెను.

విక్రమదేవుఁడు వంగరాష్ట్రములో కక్షిదారుల రూపుమాపి దేశమున మరల శాంతినెలకొల్పెను. ఆసమయమున దన ప్రతినిధి కళింగగంగును చెరసాలనుండితప్పించిన వార్త విక్రమదేవునకు దెలియవచ్చెను. అంత విక్రమదేవుఁడు మరల కళింగనగరమునకు జనుదెంచి రాజకార్యముల దానే విచారించుకొనుచుండెను.

ఒక్కనాఁడు వేములవాడ భీమకవి పెద్దాపురమునకు జనుదెంచి యుండెను. ఆయూరనే కళింగగంగు కూడ తలదాచుకొని యుండెను. నాటిరాత్రిభోజనములైనపిమ్మట వేములవాడ భీమకవి వీధియరుగుపై నిలువబడి చేయి కడుగుకొనుచుండగా సమీపమునుండి అయ్యో! నిష్కారణముగాగోతబడి పోతినే! కాలిదివిటీయైన లేకపోయెనే! యను పలుకులు వినవచ్చెను. ఆపలుకులను విని భీమకవి ఎవరా గోతిలో

నుండి మాట్లాడుచున్నారు. గోపులబడి కాలిదివిటీ కొఱకేవచ్చినా రెవరు రా? యని ప్రశ్నించెను.

కళింగగంగు గోతినుండి నెమ్మదిగా లేచి యావలికరుదెంచి తన్ను ప్రశ్నించినవానిని సమీపించి అయ్యా! వేములవాడ భీమకవిగారిచే జే యబడిన జోగిని, ఒకప్పుడు భోగముననుభవించినవాడనే. అందువలన కాలిదివిటీ లేకపోయెనే యను మాటలు నాకు తెలియకుండగా నానోట వెడలినవి. మహానుభావా! ఈపూట కింతయన్నము పెట్టుము. నిన్నరాత్రి నుండియు దిండిలేక మాకుల మాడుచుంటిని, అని ప్రార్థించెను. భీమకవి యాతని యవస్థకెంతయు జింతించి, యాతని కెట్లయిన సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టవలయునని సంకల్పించుకొని యిట్లనియెను. ఓయీ! ఇప్పటికైన భీమకవి శక్తియుక్తులు నీకు తెలిసినవా? నేనే భీమకవిని నిన్నీస్థితిలో జూచుటచే నామనస్సు కరిగినది. ముందు నిన్ను శపింపవలసి వచ్చునేమో యని నేనెల్లప్పుడు భీతిల్లుచునే యుంటిని. పరుల కడగండ్లజూచి సహింపజాలను. ఇంతవరకు విధి నీకనుకూలింపకుండుటవలననే నాడట్లు నిన్నాక్షేపించితిని. గతమునకు చింతింపకుము.

ఉ. వేయుగజంబులుండ పది వేలతురంగములుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగ రంబున పట్టముగట్టుకొమ్మిక
రాయకళింగగంగు! కవి రాజభయంకరమూర్తి జూడగా
బోయినమానహానియును పున్నము బోయినవస్తి నాటికిన్.

అని ఆశీర్వదించినవిని కళింగగంగాతని పాదపంకేజములకు సాష్టాంగనమస్కారము లాచరించెను. అంత భీమకవిపుంగవుడు వాత్సల్యంబున నాతని లేవనెత్తి లోనికిం గొనిపోయి తృప్తిగా భోజనము పెట్టించెను. నాటమొదలాతనికి బలము చేకూరు నంతవరకును భోజనసదుపాయముల గావించి రాజధానికి పోవలసినదని యా

జ్ఞాపించి ద్రోణబత్తెమునకై కొంతధనమిచ్చెను. కళింగగంగు భీమకవిసార్వభౌమునకు బహురభినందన మాచరించి యాతని యాశీర్వాదము నొంది సెజ్జనగరమునకు ప్రయాణమయ్యెను. కతిపయదినంబులకు కాతఁడు సెజ్జనగరమును జేరుకొనియెను.

అపుఁ డానగరమున గొందఱు పగటివేషగాండ్రు వివిధవేషముల ధరించుచు ప్రజలనానందాబ్ధి నోలలాడించుచుండిరి. క్రమక్రమముగా నీపగటివేషగాండ్ర ప్రఖ్యాతి విక్రమదేవునకు దెలియవచ్చెను. అతఁ డా వేషగాండ్రను పిలిపించి వారలచే పెక్కు వేషము లభినయింపఁ జేయుచు వారల దగినట్లుగా బహూకరించుచు, కొన్నిదినములు గడపెను. ఆవల నొక్కనాడు విక్రమదేవుఁడు వేషగాండ్ర కిట్లనియెను. ఓయీ! మీరు పెక్కు వేషములు వేసికొని చక్కగా నభినయించిరి. రాజు కళింగగంగు వేషము వేసి నన్నానందింపజేసిన యెడల మీకు వేయి వరహాలను బహుమానముగా నొసంగుదును. అని పల్కెను. ఆ వేషగాండ్రలోనున్న నాయకుఁడు దను నా వేషము వేయుసమర్థత లేకున్నను నట్లు జెప్పిన తమప్రఖ్యాతికి లోపమని యెంచియో లేక వేయివరాలు లభించునను నాశతోడనో యా వేషము వేయగలమని జెప్పి నాటికి సెలవుతీసికొని తనమేళముతో నిలయమునకు జేరనరిగెను.

వేషగాండ్రందఱును నిలయమున సమావేశమై యిట్లాలోచింప గడంగిరి. పేరుప్రఖ్యాతులకు భంగము వచ్చునేమోయను భయంబున నీవేషము వైచుట కంగీకరించితిమిగాని, మనలో కళింగగంగువలె నటింప గలవా డెవ్వడును గాన్పింపడు. ఏమిచేయుదుము విక్రమదేవు నెట్లు సంతోషపెట్టగలము. అట్లు కొంతవడి చింతించి నాయకు డిట్లనియెను. రేపటిదినమున నే నాస్థానమునకేగి యా వేషమభ్యాసము చేసికొనుటకు కొంత మాసము వ్యవధిగావలసియున్నదని ప్రార్థించి నాయకుమతిగా కొందు

ను. ఈలోపుగా మనలో నెవ్వరినైన నొక్కని తయారుజేయుదము. అని వారలకు నచ్చజెప్పెను. మరునాఁ [illegible] సభారంగమునకేగి భూపాలుని గని [illegible] సినదని ప్రార్థించెను. విక్రముఁ [illegible] గడువొసంగి వారి కానెల [illegible] ములకును సరిపడిన యాహారపదార్థముల నీయవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

ఆమేళనాయకుఁడు [illegible] లకెంతయో సంతసించి భూపాలుఁడు గడు వొసంగటయే కాక తమకు గావలసిన యాహారపదార్థములఁగూడ నిప్పించియున్న వర్తమానమును తక్కినవారందరకు జెప్పి వారలకు త్సాహముకలుగునట్లొనరించెను.

ఆదినమునుండియు వేషగాండ్రిందఱు నరుదినమునను కళింగగంగు వేషము వేయుటకై యభినయము నేర్చుకొనుచుండిరి. కాని యొక్కనికిని కళింగగంగుయొక్క చేష్టలేవియు పట్టుబడవయ్యెను. అంత మేళనాయకుఁడు చింతించి యూరిలో నెవ్వడైన కళింగగంగు వేష మభినయింప గలిగినవానికి నూరువరహాల నిత్తునని రహస్యముగా దానెఱిగిన మువ్వురు నలువురతో జెప్పియుండెను. ఇట్లులాతఁడు సరియైన మనుజునికొఱకు ప్రయత్నము చేయుచుండగా కళింగగంగు ఆదినముననే గ్రామము చేరినవాడగుటచే నా వేషగాండ్రు నివసించుచున్న యింటియరుగుపైననే గూర్చుండి శ్రమ దీర్చుకొనుచుండెను. అంత నామేళనాయకు డాతని దిలకించి ఓయీ! నీవెవ్వడవు, ఇచ్చటి కేలవచ్చితివని ప్రశ్నించెను. కళింగగంగు అయ్యా! నేనొక బాటసారిని. ఇంచుక విశ్రమింప నిందుగూర్చుంటిని. అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. మేళనాయకుడును ఆతనినింకను గొన్ని ప్రశ్నలడిగి యున్నిటికి నాతనివలన దగునుత్తరముల బడసెను. ఆసమయమునకు లోపలినుండి యొకపురుషుఁ డీవలకు వచ్చి యిట్లని వేరొకరిపై ఫిర్యాదు చేసెను. ‘నేను కళింగగంగు వేషమునకు ప్రయత్నించి చూచెదనని పల్కితిని. ఆపలుకులకు మనవారందరును యెగతాళిచే

యుచు నిందించుచున్నారు. చూడుడు." అని వల్కినవిని కళింగగంగు యజమానితో అయ్యా! మీరెవ్వరు. కళింగగంగు వేషముతో మీకే మిపని గల్గినది. అని ప్రశ్నించెను. మేళనాయకుడు దమవృత్తాంతము నంతయు దెలిపి కళింగగంగుయొక్క వేషమభినయింపగలవాడు సందర్భ పడలేదనియు, తన క్రిందనున్న వారందఱును అంకులతు ప్రయత్నించు చున్నారనియు ఒక్కడను కృతార్థత జెందకుండెననియు, తాను మరి యెవ్వరిచేతనైన నా వేషము వేయించుటకు ప్రయత్నము చేయుచుంటి ననియు దెల్పెను. అంత కళింగగంగు అయ్యా! నే నా వేషము చక్కగా నభినయింపగలను. నన్ను మించినవాడు మీకుదొరకబోడు. వలయు నేని మీకుదోడ్పడెదను. అని వచించెను మేళనాయకుం డధికసంతోష ముతో నంగీకరించెను.

పగటివేషగాండ్రలో జేరి కళింగగంగు తనరాజఠీవినంతయు బ్రద ర్శింపగా తక్కినవారది గాంచి విక్రమదేవునివలన తమకెక్కుడు బహు మానము రాగలదని సంతసించిరి. ఇంక వారము దినములుమాత్రమే గడువు మిగిలియుండెను. కళింగగంగు పదచ్యుతుడైననాటినుండియు సరియైన తిండి లేనందునను క్షురకర్మాదికము లేనందునను నెక్కుడుగా మారియుండెను. తొల్లియాతనితో ననుదినమును గలసిమెలసి వర్తించు వారలైనను యాతని గుర్తింపలేనంతగా మారిపోయి యుండెను.

మఱునాడు వేష మభినయింపవలయును. అనగా కళింగగంగు నాయకుని బిలిచి ఓయీ! నీవు విక్రమదేవునియొద్దకేగి కళింగగంగు దస్తులును, యాభరణములును, కైజారు మున్నగునవన్నియు వేషము వే యువానికి గావలయునని తెల్పి గొనిరమ్ము. మరియు కళింగగంగధిరో హించెడి యశ్వముగూడ రేపటికిచ్చుటకి వచ్చునట్లు జేయవలయును.

ఈయూర పేరెన్నికగన్న క్షౌరకు నొకనిని బిలిపింపుము. అని చెప్పెను. నాయకుండును విక్రమదేవుని చెంతకరిగి కళింగగంగు నాభరణములను వస్త్రములను వేషమునకై యిప్పింపవలసినదని ప్రార్థించెను. విక్రమదేవుడును వేషమునకు దగిన యలంకారాదికము లేకున్న శోభింపదని నిశ్చయించి వానినన్నిటిని యామేళనాయకున కీయవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. మేళనాయకుండపరిమితానందభరితుండై యాభరణాదికములగొని చనెను.

మరునాడుదయమున నొకక్షౌరకుని బిలిపించి కళింగగంగును వేషము వేయవలసినదనెను. కళింగగంగు భూషణములన్నిటిని నొక గదియందు బెట్టించి యశ్వమును దీసికొని రావలసినదని మేళనాయకుని బంపి యా క్షౌరకుని నాగదిలోనికి బిలిపించి క్షురకర్మకు ప్రారంభింపుమనియెను. క్షౌరకుడు గూడ మొట్టమొదట యాతనిగుర్తింపకుండెను గాని క్షురకర్మసగము ముగియునంతకు యాతని కళింగగంగు గాగుర్తించి నమస్కరించెను. అంత కళింగగంగాతనితో రహస్యముగా నోరీ! ఈరహస్యమును నెప్పుడు వెల్లడిచేయకుము. నేడైనను విక్రమదేవుని వధించి రాజ్యమును కైవసమొనర్చుకొనియెదను. అటుపిమ్మట నీకు గొప్పబహుమానమొసంగెదనని నమ్మికబుట్టవచించి వానిని సమ్మతింప జేసెను. క్షురకర్మపూర్తియైనపిమ్మట నాగదియందే యభ్యంగన మాచరించి తనవస్త్రములన్నిటిని ధరించెను. ఇంతలో నాయకుండశ్వమును గొని వచ్చెను.

కళింగగంగు వెలికరుదెంచి గుఱ్ఱమును నిమిరి తట్టెను. అయ్యదియు చిరకాలమునకు యజమానిని జూచినందులకు సంతసమొంది సకిలించెను. రాజకళింగగంగాయశ్వము నధిరోహించి విక్రముని దర్బారున కేగెను. త్రోవలో నాతనిగాంచినవారందఱును యీవేషము చక్కగా కళింగగంగును బోలియున్నదని వచించుచుండిరే గాని

కళింగగం గీతఁడేయని యెవ్వరును తలంచియుండలేదు. విక్రమదేవుడును వేషగాని నేర్పునకు మెచ్చుకొని యానందించుచుండెను. కళింగగంగును రాజకళింగగంగు గుఱ్ఱముపై నిట్లు స్వారిచేయుచుండువాడని పలుకుచు గుఱ్ఱమునటనుండి యచటికిని యచటనుండి యచటికి దూకించుచు ఆకస్మికముగా నొక్కమారు విక్రమదేవునిచెంతకు బోయి కైజారుతో నాతని బొడిచిచంపి క్రిందపలాగివైచి యాసింహాసన మధిష్ఠించి యటనున్నమంత్రులు మొదలైనవారెల్లరును యీపరకు దనక్రిందనున్నవారే యగుటచే వారి కిట్లనియెను. మంత్రిపుంగవులారా! నేను పగటివేషగానిని కాను నేను పూర్వమునుండియు పాలించిన కళింగగంగునే. నాశాత్రవుని యీవిధముగా సంతమొందించితిని. తదనంతరము జరుగవలసిన పనులన్నియు క్రమముగా నడపుడు. అని తనవృత్తాంతమాద్యంతము వారికెఱిగించెను. మంత్రులాతని గుర్తించి విశ్వాసముకలవారలై రాజుపక్షమవలంబించిరి. విక్రమదేవునిసైన్యములు యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. అపుడు కళింగగంగు తన పక్షమున నిలిచిన 1000 గజములతోడను 10000 గుఱ్ఱములతోడను ప్రఘటించి నిలిచినసైన్యమును రూపుమాపి సజ్జనగరంబున మరల పట్టాభిషేకము గావించుకొనియెను.

పట్టాభిషేకానంతరము పగటివేషగాండ్రకును తనకు నాడుత్తరకర్మజేయుచు తన్ను గుర్తించిన మాగలివానికిని దగిన పారితోషికముల నొసంగి సత్కరించెను.

చొక్కభూపాలుఁడు.

భీమకవిపుంగవుఁడొక్కనాఁడు చొక్కభూపాలునియాస్థానము నకేగి యుండెను. చొక్కభూపాలుఁడు ఆతనిరాకముందుగా నెఱింగి యెదురేగి యాతని కుచితగౌరవములగావించి, కస్తూరి, పునుగు, జవ్వాదిమున్నగు సుగంధవస్తువుల నొసంగి బహూకరించి యాస్థానమునకు గొనిపోయి, యొక యున్నతాసనముపై గూర్చుండఁబెట్టి యాతనిచెంతనే గూర్చుండి యిష్టాలాపము లాడుచు కాలము గడపుచుండెను.

భీమకవియు నాతఁడు తనకు జరపిన మర్యాదలకెంతయు సంతసించి యచట గొన్నిదినంబు లుందునని బల్కెను. చొక్కనృపాలుఁడును యట్టికవిశిరోమణి దనయాస్థానమున నిలుచుటయే పదివేలని సంతసించి యాతని విడిదికై యొకరమ్యహర్మ్యము నొసంగి వలయు సంభారముల నొసంగుటకై తగినవారిని నియమించి కవిపుంగవున కిట్లనియెను. దేవా ! తమకు సకలసదుపాయములును జరుగునట్లేర్పాటు గావించితిని. లోటుపాటులేవైన గల్గినయెడల నాకెఱింగింపుఁడు. అనుగ్రహించి నాయాస్థానముననే యుండవలయును. అని ప్రార్థించెను.

చొక్కనృపాలుఁడును భీమకవిపుంగవునితో గలసి సాయంసమయములందువనముల విహరించుచు సరససంభాషణల దేలుచుండిరి. ఒక్కనాఁడు చొక్కనృపాలుఁ డుద్యానవనమున విహరించుచు భీమకవిపుంగవుని గనుంగొని యిట్లనియెను. అయ్యా ! తమరాడిన దాటయు, పాడినది పాటయునగునని యెల్లరును ప్రసిద్ధిగా జెప్పుకొందురు. అది వినుటయే గాని ప్రత్యక్షముగా నెన్నఁడును గాంచియుండలేదు. అనిన విని భీమకవి "రాజా ! అట్లే చూడవచ్చును." అని బల్కెను. అంత చొక్కభూపాలుఁడు "కవివరేణ్యా ! ఈమల్లెపందిరికి

రాటగా పాతబడిన యాకంబము వృక్షముగున ట్లొనరింపుము." అనివేడు కొనియెను. భీమకవియును యాతని యభిమతమును దీర్పవలయునని దలంచి యీక్రిందిపద్యమును జదివి యాకంబమును వృక్షముగునట్లుగా జేసెను.

శా. ఆనీతాభ్యుదయాంకశృంఖలపదా భ్యాలంభిత స్తంభమా
నేనే వేములవాడ భీమకవి నే నిక్క జిత్రకూటంబులో
భూనవ్యాపిత పల్లవోద్భవమహా పుష్పోపగుచ్ఛంబులన్
నానాపక్వఫలప్రదాయివగుమా నాకల్ప వృక్షాకృతిన్.

భీమకవి యీపద్యమును చదివినంతనే యాకంబము పువ్వులు, ఆకులు, కాయలు, ఫలములు చిగురులుగల యొకమహావృక్షమయ్యెను. అచ్చటనున్న పరివారజనంబు లెల్లరును భీమకవి నెంతయు గొనియాడుచు ఆవృక్షమును కాయలు మున్నగునవి గోసికొని చేతబట్టుకొని యానందించుచుండిరి. చోళక్క భూపాలుండును ఆతనిసామర్థ్యమునకు కరంబచ్చెరువొంది సంతోసంబున భీమకవిం గొనియాడి కవిసార్వభౌమా! నీమహామహిమంబులు గనుటచే నేటికి నాజన్మ పవిత్రమయ్యెను. నీయట్టివానిని త్రికాలములందు ముల్లోకంబుల జూడ నశక్యము. నీకు నీవే సాటిగాని యన్యులు నీతో సమానులగు వారెవ్వరును లేరు. [illegible] అనుగ్రహించి యీవృక్ష మెప్పటియట్లు కంబముగా నిలుచునట్లొనరింపుము. అని ప్రార్థించెను. భీమకవి యును చిరునవ్వున నీక్రిందిపద్యమును జదివెను.

ఉ. శంభువరప్రసాద కవిశేసంఘువరేణ్యుడనైన నావచో
గుంభనమాల కించి యను కూలత నొందిన తనూనభావనన్
గుంభిన చోళక్కనామ నృప కుంజరు పందిటిమల్లె సాలకున్
స్తంభమురీతి నిలువు దాలిచి యెప్పటియట్ల నుండుమా.

తోడనే యావృక్షమున గలుగు యాకు లంతర్హితములయ్యెను. పూవులు చూపడవయ్యెను. కాయలు గానరానివయ్యెను. ఆవృక్షము యొక్క రూపమంతయును మారుచడెను. ఎప్పటివలె మల్లిపందిరికి రాటగా నుండెను. చొక్కనృపాలుఁ డద్భుతము గాంచి సంతసించి యాతని ననేకవిధంబుల బొగడి యధికంబుగ బహూకరించెను.

రణతిక్కన.

ఈతఁడు సిద్ధయమసూరుఁడు. ఈరణతిక్కనకు ఖడ్గతిక్కనయని నామాంతరము గలదు. ఈతనితల్లి మైలమ. ఈమెకు భీమనయను పేరు గల కుమారుడింకొక డుండెను. రణతిక్కనభీమనలలో రణతిక్కన పెంపకమీయబడి యుండెను. భారతమును రచించియుండిన తిక్కనసోమయాజికి జ్ఞాతివర్గములోని వారు. భీమకవికికూడ బంధువర్గములోని వారున్ను అగుటచే తరచుగా భీమన వీరింటికి వచ్చుట యాచారమై యుండెను.

రణతిక్కనయు మైలమభీమనయు మనుమసిద్ధిభూపాలునివద్ద దండనాథులగాను మంత్రులుగాను నుండిరి. మనుమసిద్ధిరాజునకును, కాటమరాజునకు జరిగినయుద్ధమునందు రణతిక్కన మనుమసిద్ధిభూపాలుని సైన్యముల నడిపించుచు ఘోరముగాబోరాడి తనప్రాణములను గోలుపోయియుండెను.

ఇరువురుభూపాలురకును పసువులమేతబీళ్ళ విషయమై పోరాట ముగల్గెను. మనుమసిద్ధిభూపాలునకుఁగల పసువులమేతబీళ్ళలో దన పసువుల మేపుకొనుటకును అందులకుగాను తాను కప్పముగట్టుటకుగాను కాటమరాజు యేర్పాటు చేసికొనియుండెను. ఒకసంవత్సరమున తన పసువులలోనుండవలసిన కోడెదూడయొకటి గాన్పింపనందున యాదూ

డను మనుమసిద్ధి హరించియుండె ననితలంచి కాటమరాజు తనదూతను తనకువప్పగించువఱకు పుల్లరి (కప్పము) నీయననెను. మనుమసిద్ధి తాను దూడసంగతి యెఱుఁగననియు తనపశువులలోని కట్టిదూడ రాలేదనియు, కప్పమీయకున్న యుద్ధమునకు సిద్ధపడియుండవలసినదనియు వర్తమాన మంపెను. కాటమరాజు యుద్ధమునకాయత్తమై మనుమసిద్ధి భూపాలునిపై దాడివెడలెను.

రణతిక్కన మనుమసిద్ధిభూపాలునిసైన్యముల నడిపించుచుండెను. రెండుసైన్యములవారికిని పోరు ఘోరముగా జరిగెను. రణతిక్కన కాటమరాజుసైన్యము నెదుర్కొని ధైర్యముతో కొంతవఱకు పోరాడెను. కాని శత్రుసైన్యము తరుగుగాన్పించుటచేతను, తనపక్షము వారల్పసంఖ్యాకులై యుండుటవలనను రణతిక్కన యుద్ధభూమినుండి వెనుకకు మరలెను.

రణతిక్కన గృహంబునకు బోయినతోడనే యాతనితల్లియు భార్యయు నాతని చులుకనగా జూచిరి. రణతిక్కన స్నానము చేయుటకు నీటిని సిద్ధపరుపుమని భార్యకు జెప్పెను. ఆమెయు రెండుమూడు బిందెలతో నీటి నొకచోనుంచి యటనొక నులకమంచము తెరగా నుంచి యామంచపుకోటిపై నింతపసుపుముద్దనుంచి భర్తతో నీళ్లు సిద్ధముగానున్నవి స్నానముచేయవచ్చునని జెప్పెను. తిక్కన స్నానముచేయుటకు వచ్చి యిదేమి స్త్రీలు స్నానముచేయుటకు చేసినట్లీయేర్పాటులన్నియు నెందులకని భార్యను ప్రశ్నించెను. అంతభార్య యాతనికీ క్రిందిపద్యమున ప్రత్యుత్తర మొసంగెను.

క. పగరకు వెన్నిచ్చినచో
నగరే నినుమగతనంపు నాయకులెందున్
ముగురాడువారమైతిమి
పగపేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్.

అని ప్రత్యుత్తరమొసంగిన విని తిక్కన భార్యనేమియు నన జాలక వినుకొనుచు నెట్లో స్నానముచేసి భోజనమునకు గూర్చుం డెను. భోజనసమయమున తిక్కనతల్లి యాతనికి విఱిగిన పాల నొడ్డించెను. తిక్కన అమ్మా! ఇదేమి విఱిగినపాలను బోసితివని ప్ర శ్నించెను. అంతనామెయు కుమారా! యేమిచేయను. నీవు యుద్ధమునకు బోయినస్థలముననే మనపశువులును మేతకై పోయియుండెను. నీవు దిఱిగి యింటికి జనుదెంచినట్లే అవియు దిఱిగి గృహమునకు వచ్చెను. పాలును విఱిగినవి. అని యీక్రిందిపద్యమును జదివెను.

క. అసదృశముగ నరివీరుల
మసిపుచ్చక విఱిగివచ్చి నీ మగపందక్రియన్
గసవున్ మేయఁగబోయిన
పసులున్ విఱిగినవి తిక్క నీ పాలును విరిగెన్.

తల్లి గూడ తన్ను చులకనజేసి మాటలాడినందున తిక్కన వీరావేశమున భోజనమును పూర్తిగ జేయకయే యటనుండి లేచి యుద్ధపువస్తులను ధరించి రణరంగమున కేగెను.

నాటి రణమున సాటిలేని పరాక్రమమున నిరుపక్షంబులవారును దన్నభినుతింప శత్రుసైన్యమునగల యొక్కొక్కని కొక్కొకరూపమున గాన్పించుచు వీరవిహారంబు సలిపెను. నాటియుద్ధమున, నాతనిధాటి కోర్వలేక కాటమరాజు సైన్యము వెనుకాడుచుండెను. ఆసమయ మున కాటమరాజు దనసైన్యముల కుత్సాహముగల్గించి పోరాడ నా జ్ఞాపించెను. ఆయుద్ధమున రణతిక్కన నిహతుడయ్యెను.

ఆదినమున వేములవాడభీమకవి రణతిక్కన గృహమునకు జనుదెంచెను. తిక్కనభార్య భీమకవిపాదములకు నమస్కరింప నాతఁడు తిక్కనవృత్తాంతమేమియు నెఱుంగనివాడగుటచే నామెను దీర్ఘసుమంగలీభవ యని యాశీర్వదించెను. ఆమెయు నాతని పదము

లనుండి లేచి తిక్కనవృత్తాంతమంతయును జెప్పి తమయాశీర్వచనము వృథగాకూడ దనియెను. అంత భీమకవి యీక్రిందిపద్యమును జదివి రణతిక్కనను బ్రహ్మర జీవితునిగానొనర్చెను.

క. గుణములనిధానమగు మన
రణతిక్కన తాకళేబ ౯ రంబును శిరముఁ
గణకమెయి గలయ బ్రకుకును
బ్రణుతాఖిల వైరిమకుట ౯ భాసితపదుఁడై.

రణతిక్కన రణభూమియందుఁ శిరమును మొండెమును గలియుటచే జీవించి గృహమునకు జనుదెంచెను. ఈఖడ్గతిక్కనపై రచింపఁబడిన పద్యములు పెక్కులు గలవు. వానిలో గొన్నిటి నీక్రిందనొసంగుచున్నాఁడను. వీనియందలి గొన్నిటిని భీమకవియే రచించియుండెనని కొంద రభిప్రాయబడుచున్నారు.

చ. పదటునవాజిరాహుతులపై దుమికించుచు దిక్కడార్చినన్
బెదరి పరిభ్రమించి కడు బిమ్మట వీరులు భీతచిత్తులై
యదె! యిదె! వాలువాల్మొఱుగులల్లవె! యల్లదె యాతడంచనఁ
గొడుకక యాజిసేసె రిపుకోటుల కందర కన్నిరూపులై.

ఉ. చిక్కక మన్మసిద్ధివిభుచే మునుగొన్న ఋణంబుదీర్చె మా
తిక్కనమంత్రిసోమశిల దేవరసాక్షిగ వెన్నసాక్షిగా
నెక్కినవాణిసాక్షిగ మహిన్నుతికెక్కిన కీర్తిసాక్షిగా
స్రుక్కక మూరుకొన్న రణశూరులు సాక్షిగ గొండసాక్షిగన్.

సీ. రణరంగమున మోహ ౯ రంబుల బొడగని
ప్రాణంబువాసిన ౯ పందగజము
విజయాధిపునిదాడి ౯ వెనుకొని పగులంగ
దెసదప్పి పారిన ౯ దిగ్గజంబ

చేరజాలక తిర్గి గీ చేమడ పల్లించి
మంచాన కందని గీ మదగజంబు
పెనుతుల్లి చెఱువులో గీ బిరుదులన్నియు జొంపి
గ్రంగంగద్రొక్కిన గీ కుంజరంబ
నేడు మొదలుగాగ గీ నెల్లూరుపురములో
బాగ తనయుసేయు గీ మగలతలలు
పూరి గఱచి తిక్క ! గీ భూతమై పోకుము
యూరివారి పోకు గీ గారుసేసి.

ఈపద్యమునకు పాఠాంతరము—

సీ. విజయాధిపుని దాడి గీ వెనువెంట దగిలిన
ప్రాణముల్ దాచిన గీ పందగజము
పెన జల్లె పల్లెలో గీ బిరుదులన్నియువైచి
పరుగెత్తివచ్చిన గీ పారుబోత
నగరములో జాసక గీ దొరలెల్ల హసియింప
మంచాన కనిగిన గీ కొంచెకాడ
చతురంగ బలముతో గీ సమరంబు సేయక
మానంబు విడిచిన గీ మందబుద్ధి
యనుచు నాక్వేలవారు ని గీ న్నపహాసింప
ధరణి నెల్లూరులో నెట్లు గీ తిరుగగలవు
వైరులనుగెల్చి సత్కీర్తి గీ వరలుమయ్య
మంత్రికులహేతి తిక్కనా గీ మాత్యమౌళి !

సీ. ధైర్యంబు నీమేన గీ దవిలియుండుటజేసి
చలియించి మంధరా గీ చలము తిరిగె
గాంభీర్యమెల్ల నీ గీ కడనయుండుట జేసి
కాకుత్థ్సుచే వార్ధి గీ కట్టుబడియె

జయలక్ష్మి నీయుర § స్థలిన యుండుటజేసి
హరి పోయి బలి దాన § మడిగికొనియె
ఆకారమెల్ల నీ § యందయుండుటజేసి
మరుడు చిచ్చునబడి § మడిసి చనియె
దిక్కు దండనాథ § దేవేంద్రపు కి నీ
వరుగుచెరిగి నగము § తిరుగుటకగు
నబ్ధికట్టు విడుచు § నచ్యుతుకొదమాను
మరుడు మరలగలుగు § మగలరాజా.

సీ. నందినిబుత్తెంచె § నిందుశేఖరుఁడు నీ
వన్న! యేతెమ్మంతా § రాద్రికడకు
గరుడుని బుత్తెంచె § నరహరి రావయ్య
వడిసిద్ధ తిక్క! కై § వల్యమునకు
హంసను బుత్తెంచె § నజుఁడు నీకడకు ను
భయకులామాత్ర! రా § బ్రహ్మసభకు
ఐరావతేను నంపె § నమరేంద్రుఁడిష్టుఁ
దివమున కేతెంచు § తిక్కయోగ!
యనుచు వేరువేర § యర్థితోఁ బిలువంగ
వారు వీరుఁగూడ § వచ్చి వచ్చి
దివ్యయోగియైన § తిక్కనామాత్యుఁడు
సూర్యమండలంబు § సొచ్చి చనియె.

ఉ. వెన్నెలలేనిరాత్రియు ర § విప్రభలేని దివంబు నీరులే
కున్నసరోవరంబు గడ § నొప్పగు దీపము లేని యిల్లునై
విన్నదనంబునొందె మన § విక్రమసింహపురంబు చూడగా
బున్నమచంద్రుఁబోలు మన § పోలమతిక్కఁడు లేమినక్కటా.

ఉ. ఏమితపంబుసేసి శర ఽ మేశ్వరునేమిట పూజసేసిరో
రామునితల్లియన్ బరశు ఽ రాముని తల్లియు భీము తల్లియన్
కాముని కన్నతల్లియును ఽ గంజదళాక్షుననుంగుదల్లియున్
శ్రీమహితప్రతాపుడగు ఽ సిద్ధయతిక్కన గన్నతల్లియున్.

ఉ. శ్రీలలరారశత్రువులఁ ఽ జెండితివార్యులు మంత్రివర్యులా
ర్వేలఘనుల్ నుతించి రల ఽ వేల్పుదొరల్ ముదమంది మెచ్చిరో
లాలితశౌర్యధైర్యజయ ఽ లక్ష్మిప్రియంబున నిస్వరించె నీ
లీలలు హెచ్చెఁ దిక్కనికళేబరమా యిక నిల్చియాడుమా ?

ఇప్పటికిని నెల్లూరుసమీపమున దిక్కనపాడు అనుగ్రామము గలదు. అందు ఒక్కగుఱ్ఱముపై నెక్కిన రౌతుయొక్క విగ్రహ మొక్కటి రాతిపై చెక్కబడియున్నది. అయ్యది రణతిక్కని విగ్రహమని యట నున్నవారు జెప్పుచుందురు. ఈవిషయము చెన్నపట్టణమందలి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందలి చారిత్రకసంపుటమునందు వ్రాయఁబడియుండెను.

బసవపురాణము.

పిడుపర్తి సోమనాథుడు బసవపురాణమును రచించుచు నీక్రింది పద్యమును రచియించియుండెను.

సీ. విరచించె జైమిని ఽ వేదపాద స్తవం
బాకపాదమునను వే ఽ దోక్తినిలిపి
హారభక్తివైదికం ఽ బని శ్రుతులిడి చెప్పె
బ్రతిభ సోమేశుడారాధ్యచరిత
నరవి శ్రీనాథుడా ఽ చరితపద్యప్రబం
ధము జేసె ద్విపదలు ఽ తఱచునిలిపి

యాతండు పద్యకావ్యముఁ జేసెనైషధ
మందితహర్షవాక్యములఁ సాఁపి

సోమగురువాక్యములు వెట్టి భీమసుకవి
గరిమ బసవపురాణంబు గణనజేసె
గాన బూర్వకావ్యము వేఱు గతిరచించు
వారి కాదికావ్యోక్తులు వచ్చినెగడు.

పై పద్యమును దిలకించినవారిలో పెక్కురు భీమకవి బసవపురాణమును జెప్పియుండెనని భ్రమించుచున్నారు. తెనుగున బసవపురాణము భీమనవిరచితముగాగాన్పించదు. కాని కర్ణాటకభాషయందొకబసవపురాణము భీమనకవిపుంగవునిచే రచింపఁబడినది కలదు. దానిని గాంచి భీమకవి కన్నడముననే బసవపురాణమునురచించియుండెననియు, యావిషయమే పైపద్యమున సూచింపబడినదనియు కొందరు తలంచుచున్నారు. కానియది భ్రమాదజనితమని చెప్పవచ్చును. ఈవిషయమువిమర్శన మొనరించునపుడు ప్రప్రథమమున, నెత్తుగీతిలోనున్న సోమగురులెవ్వరు, ఆతఁడురచించిన బసవపురాణమును జూచినపిమ్మటగదా భీమకవిరచించియుండెనని పద్యము చెప్పుచున్నది. కాన ఆసోమన యెప్పటివాఁడో యించుక పరిశీలింతము. బసవపురాణమును ప్రప్రథమమున పాల్కురికి సోమన రచియించియుండెను. సోమన 13 వ శతాబ్దమువాఁడై యుండెనని యాంధ్రకవులచరిత్రము నుడువుచున్నది. కావున భీమన 13 వ శతాబ్దమునకు పిమ్మటివాఁడని నిశ్చయింప వచ్చుచున్నది. కాని బసవపురాణములోని యీక్రిందిపద్యములవలన నాబసవపురాణము శా. 1291 సం॥ సరియైన క్రీస్తుశకము 1369 సం॥రమున ముగింపబడియుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది.

కోవిదరుకేలొల్లి తెలుపు
దేవనిధినయనేం సంఖ్య
శ్రీవిశవసుమంగళాగళసౌమ్యవత్సరద
శ్రావణబహుళపక్షమీసశమీ
జీవవారదొళాదిస్పృషభం
దారినతోరదబసవచంణే సమాప్తియాయిత్తు.

మఱియు నాగ్రంథమునసే యీబసవపురాణమును పాల్కురికి సోమేశ్వరునివలన నొదవినకవిత్వకుశలుఁడైన భీమునచే రచింపబడినది.

ఇదుసకల మహేశ్వరాగ్రణి
పదపయోజరాగ షడద
త్పదియెనిపాల్కురికె సోమే
శ్వరన కారుణ్య బవవిరక్షితా
పరిప్రాంతెత హృదయభీమకవిక
విరచితా భ్యుదయ బసవపురాణ
కథయొళు అష్టమాశ్వాస—

కావున కన్నడబసవపురాణమును వ్రాసిన యాతఁడు పాల్కురికి సోమునశిష్యుఁడు భీమనయే. కాని యాతఁడే వేములవాడభీమన యని చెప్పుటకు వీలులేదు. బసవపురాణకర్త ఆరాధ్యబ్రాహ్మణుఁడనియు, యితనితండ్రి శివకవిదేవుఁడనియు కర్ణాటకవులచరిత్రమున దెలియవచ్చుచున్నది.

ఇందువలన నీబసవపురాణమును రచించినయాతఁడు వేములవాడ భీమకవి గాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.

రాఘవపాండవీయము.

వేములవాడభీమకవి రాఘవపాండవీయమును తొల్లి రచించి యుండెనని వాడుకలోనున్నదనియు ఆంధ్రగ్రంథము మాత్ర మెక్కడను గాన్పింపకుండుటచే దానికి తిరుగ రాఘవపాండవీయమును వ్రాయుచు న్నాడనని పింగళి సూరన దనరాఘవపాండవీయపీఠికయం దిట్లు వ్రాసి యున్నాఁడు. (రాఘవపాండవీయము యెట్లుకల్పించఁబడెనో వివరమునకు నన్నయభట్టు అనుశీర్షికక్రింద చూడుడు.)

శా. రెండర్థంబుల పద్యమొక్కటియు విన్నాణంబుగాఁ జెప్పఁగా
కుంఠుం దద్గతి గావ్యమెల్లనగు నేనోపంగఁ జేయందే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగునం బ్రౌఢిం బ్రసంగింప ద
త్తుండెవ్వాడిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పెనను పెద్దలమాటయె కాని యందు నొం
డేమియు నేమెఱుంగ మిల నెవ్వరు గానరటుండె నిట్లు నా
నామహితప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి నీకుఁ గల్గుట
న్నామది తద్ద్వయార్థకృతినైపుణియుం గలదంచు నెంచెదన్.

కవిజనాశ్రయము.

ఈ కవిజనాశ్రయమును వేములవాడభీమకవి రచించియుండె నని కొందరును మల్లియ రేచన్న రచించెనని కొందరును, గోకర్ణుఁడు రచించెనని కొందఱును తలంచుచున్నారు.

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఆంధ్రపత్రిక యుగాదిసంచిక 1910 లో కవిజనాశ్రయమును గోకర్ణుఁడు రచించియుండెనని వ్రాసియు న్నారు. ఈ గోకర్ణుఁడు సూర్యవంశపురాజనియు, నైజామురాష్ట్రమునం దలి యొకచిన్నభాగమునకు రాజుగానుండి పరిపాలించెననియు, నీతని

తండ్రి భీమనయనియు వారందరు వ్రాసియున్నారు. ఈతడీ ఛందమును రచించి రేచభూపతి కంకితము జేసెనట.

కవిజనాశ్రయమును మల్లియరేచన్నయే కవిజనాశ్రయమును రచించినట్లు చెప్పబడియున్నది.

క. అనవద్య కావ్యలక్షణ
మొనరంగా గవిజనాశ్రయము మల్లియరే
చన సుకవి కవిజనాశ్రయ
మనుబంధము తెనుగుబాస నందఁ జెప్పెన్.

క. పరగిన విమలయశోభా
సురనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁడఖిలకళా
పరిణతుఁ డమ్మెయి భూసుర
వరుఁడు ప్రసాదోదిత ధృవశ్రీ యుతుఁడై.

క. అసమానదానరవితన
యసమానోన్నతుఁడు యాచకాభరణుఁడు ప్రా
ణసమానమిత్రుఁ డీ కృతి
కి సహాయముగా సుదాత్తకీర్తి ప్రీతిన్.

కాని యేతద్గ్రంథము నచ్చొత్తించుచు నవతారికయందు నీక్రింది పద్యమును జయంతి రామయ్య పంతులువారు తమకు తాళపత్ర ప్రతులలో లభించినట్లుగా వ్రాసియున్నారు.

క. వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరుకరుణగల్గు భీమసుకవినే
గోమటి రేచనమీదను
నీమహిగవు లెన్న ఛంద మెలమిరచింతున్.

ఈపద్యము కవిజనాశ్రయకర్తృత్వము భీమనకవికే యొసంగుచున్నది. కాని యీ పద్యమొకటి రెండుప్రతులయందు మాత్రమే కాన్పిం

చుచున్నదనియు, ఇతరప్రతులయందు లేదనియు, రామయ్యగారు మొదలగువారు వ్రాసియున్నారు. మఱియు నీకవిజనాశ్రయము వేములవాడ భీమకవికృతమని రంగరాట్ఛందమునను, యప్పకవీయమునను బేర్కొనబడియెను. మరియు వారిచే గోకర్ణచ్ఛందము కూడ బేర్కొనబడియుండెను. రామకృష్ణకవిగారు తలంచినట్లు గోకర్ణుడు రచించినది కవిజనాశ్రయముగాక గోకర్ణచ్ఛందమని వాడబడునదియై యుండును. కాని కవిజనాశ్రయమును గోకర్ణుడు రచించెనని దలంచుట సమంజసముకాదు.

ఉ. దీప్తులదృంచి విశ్వజగ కీర్తియు త్తమ శక్తిజాంబవ
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్ముగ జేయుటకై బ్రసన్నమై
గోపతిధేను నవ్విభున కుం దనవైభవమిచ్చెగాకయే
భూపతులీవదాన్యగుణ బుద్ధుల నిట్లువహించి రుర్వరన్.

క. నీకరవాలము పాలై
నాకంబునకరిగి రాజ నారాయణ యా
భూకాంతు లెంతవను నో
నాకవిటో త్తములమాల నడతురు కడిమిన్.

ఈపద్యములు రెండును కవిజనాశ్రయప్రతుల కొన్నిటిలో గాన్పించుచుండుటచే భీమకవి కవిజనాశ్రయమును పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణి రచించినపిమ్మటనే రచించియుండెనని తలంచుచున్నారు. ఈవిషయమై యిచట కొంత చర్చించుట నసంగతముకాజాలదు.

ఈవిషయమై యప్పకవి దన యప్పకవీయములో నిట్లు జెప్పియున్నాడు.

క. భీమన పదిచెప్పెనను
తామాత్యుడుచేసె వెరుక యతులిరువదినా

లామీద గొండలుకవి
గ్రామణులిరువదియు నేడు ౕ గావించిరొగిన్.

భీమన మొదట 10 యతిభేదముల నెఱింగించెననియు, తనుపరి యనంతామాత్యుండు 20 యతిభేదములదెలిపెననియు, అంతటినుండి యతిభేదములు సంఖ్య యప్పకవి నాటికి 27 అయియున్నదని జెప్పినాడు. ఈపద్యమువలన కవిజనాశ్రయమే మొదటరచింపబడి యుండెనని తలంపవలసియున్నది. కవిజనాశ్రయమందు స్వరయతులు, వర్గఅఖండయతులు, ప్రాదియతులు, బిందుయతులు, ప్లుతయతులు, సంయుక్తాక్షరయతి ఎక్కటివడి, పోలికవడి, సరసవడి యనువడియతులను జెప్పియున్నాడు. పెద్దనకావ్యాలంకారచూడామణియందు పైయతులలో నన్నిటిని జెప్పియుండెను. కాని అఖండయతినిమాత్రము చెప్పలేదు. పైగా నాతడు ఆదేశవళి దేశీయవళియు జెప్పియుండెను. ఈక్రమమును పరిశీలించి చూచినను భీమకవి కవిజనాశ్రయమే తొలుతరచింపబడినదని తలంపవలసియున్నది.

పైన యొసంగబడినపద్యములు రెండును కావ్యాలంకారచూడామణిలోనివే అయియున్నవి. అందాపద్యములు ఆదేశవళికి లక్షణముగాను లక్ష్యములుగాను యొసంగబడియున్నవి. భీమన ఆదేశవళి జెప్పియుండలేదు. అయినను కొన్నికవిజనాశ్రయప్రతులలో నాపద్యములు గాన్పించుచున్నవి. అయ్యవి వ్రాయసకాండ్రచే సంగ్రహింపబడినవే కాని వేరుకాదని చెప్పవచ్చును.

కవిజనాశ్రయములోనను కావ్యాలంకారచూడామణియందునను కొన్ని వృత్తలక్షణములును వృత్తములును నొక్కటైయున్నవి.

శ్రీవృత్తము. శ్రీశ్రీజేయున్ ౕ కవిజనాశ్రయము
శ్రీశ్రీజేయున్ ౕ కావ్యాలంకారచూడామణి.

నారీవృత్తము. నారీవృత్తారంభం
చారున్మాకారంబై } కవిజనాశ్రయము.

కన్యావృత్తము గోత్తేమాగా
వృత్తింగన్యా
వృత్తంబయ్యెన్
చిత్తంబారన్ } కావ్యాలంకారచూడామణి

గోత్తేగాగా
వృత్తింగన్యా
వృత్తంబయ్యెం
చిత్తంబారన్ } కవిజనాశ్రయము.

ఇట్టివి కొన్ని గాన్పించుటంజేసి కొందఱు కవిజనాశ్రయమె చూడామణి యనంతరము రచింపబడియుండె ననితలంచుచున్నారు. పైసాదృశ్యము లుండుటచే నిరువురు గ్రంథకర్తలలో నెవ్వరో యొకరు ముందు రచించిన గ్రంథమును గాంచినపిమ్మటనే రెండవగ్రంథమును రచించియుండిరని తలంపవలసియున్నది. ఇంక కవిజనాశ్రయము ముందు రచింపబడినదా? లేదా? యను సందేహము గలుగుచున్నది. బ్రహ్మశ్రీ వఝ్ఝల చినసీతారామశాస్త్రిగారు కావ్యాలంకారచూడామణియే ముందు రచింపబడినదని నిరూపించియున్నారు. వారు నిరూపించిన కారణముల వరుసగా నిందు బొందుపరచుచున్నాను.

1 మధ్యాక్కరలయతినియమము. భారతమున (నన్నయవిరచితమగు భాగమున) యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనములందు మధ్యాక్కరలందు 5 వగణము మొదటియక్షరమే యతిగా నుండెను. కాని యరణ్యపర్వశేషమున (నెఱ్ఱాప్రగడ విరచితమైన) 4 వ గణా

దినే యతి గాన్పించుచున్నది పాఠకమహాశయులకు అవగాహనముగుట కై యుద్ధమల్లుని శాసనమునుండియు, భారతమునుండియు పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను.

మధ్యాక్కర.

స్వస్తినృపాంకుశాత్యంతవత్సల ఽ సత్యత్రినేత్ర
విస్తరశ్రీయుద్ధమల్లు డనవద్య ఽ విఖ్యాతకీర్తి
ప్రస్తుత రాజాశ్రయుండు త్రిభువనా ఽ భరణుండు సకల
వస్తుసమేతుండు రాజసల్కిభూ ఽ వల్లభుండర్థి.

యుద్ధమల్లుని శాసనము.

మధ్యాక్కర.

అవసరజ్ఞుడయి వ్యాసుడేతెంతె ఽ నంతన త్తపసి
కపిలగడ్డంబున గపిలజడలును ఽ గవిసికన్నులును
దవిసయున్నా నల్లనై నదీర్ఘపుం ఽ దనువుగు జూచి
యువిదకన్నుంగవ మొగిచి తెలవక ఽ యుండెభయమున.

భారతము ఆ 4. ప. 254

పై రెండుపద్యములందునను యతి 5 వగణము మొదటనే నిలుప బడియుండెను. ఇంక నెఱ్ఱాప్రగడ కృతమగు నారణ్య శేషమున నెట్లుండెనో గమనింతము.

మధ్యాక్కరము.

అసదృశ తేజుండు బ్రాహ్మ ఽ ణానీకసహితుడై కడగి
వసుమతియందు నధర్మ ఽ వర్తులై యున్న మ్లేచ్ఛులను
మసలక నిజశక్తిజేసి ఽ మడియించి ధర్మంబునిలిపి
వసునిభుండొనరించు బెన్మ ఽ వాజిమేధము నిష్ఠయొప్ప.

అరణ్యపర్వ శేషము అ. 4. ప 310

ఈపద్యము నందు యతి 4 వ గణము మొదటనేయున్నది. బ్రహ్మశ్రీ శాస్త్రిగారు యీమార్పుజరిగినపిమ్మటనే కవిజనాశ్రయము ను కావ్యాలంకార చూడామణియు రచింపబడియుండెనని వ్రాసియున్నారు. పూర్వపు లక్ష్యములేకుండ లక్షణమువ్రాయుట పూర్వాచారము గాదు.

లక్షణముమూలముననే యెఱ్ఱాప్రగడ యట్లు రచించెనని జెప్పుటకాటంకమున్నదా? భీమకవి స్వతంత్రించి యతి నాలుగవగణాదినే యుండవలెనని సూచించెననుట తగదా? ఎఱ్ఱాప్రగడ భారతమున స్వతంత్రించి వ్రాసియుండెననిన, అదే నమ్మవలసినదా? కావున భీమనయే యీమార్పు గావించియుండనోపును "ప్రయోగమూలంవ్యాకరణ" మనియుండుటచే ముందుప్రయోగములు తరువాత లక్షణమును పుట్టెనని దలంపవలసియున్నదని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని యెఱ్ఱాప్రగడ విన్నకోట పెద్దన యిరువురును యించుమించుగ సమకాలము వారని యాంధ్రకవులచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అందువలన నెఱ్ఱాప్రగడ వ్రాసినభారతము చూచియే పెద్దన యీమార్పుగావించి యుండెననుటకు గల యవకాశము తక్కువ కావున నన్నయ యెఱ్ఱాప్రగడలమధ్యకాలముననే యీమార్పుజరిగి యుండవలెనని దోచుచున్నది. భావి పరిశోధకులు నన్నయ యెఱ్ఱాప్రగడలకు మధ్యకాలముననున్న యితరకవుల గ్రంథములలో మధ్యాక్కరలున్నవో లేవో గమనించి యీవిషయ నిర్ధారణ మొనరింపవలసియున్నది.

తే. గీ అచ్చుపరమైనపట్టున... ... ...కవిత్రయానుమతిని.

అనుపద్యము కావ్యాలంకారచూడామణిలో నుండుటవలన నయ్యది 1350 ప్రాంతమున నాడైన నెఱ్ఱాప్రగడకు పిమ్మటనే రచింపబడి యుండవలెనని శ్రీ చినసీతారామశాస్త్రిగారు వ్రాసియుండిరి.

అటుల భావించినయెడల చూడామణి 1350 ప్రాంతమున రచింప బడియుండవలెను. తరువాత భీమకవి కవిజనాశ్రయమును రచించె ననగా 1360 లేక 1370 ప్రాంతమైయుండును. అటులైనచో దనకు ముప్పదియేండ్లకు ముందున్న భీమనను శ్రీనాథుండు నన్నయకు పూర్వమున జేర్చియుండునా? అది సరికాదని యీయాధారమే రుజువుచేయుచున్నది.

కవిజనాశ్రయము మొదట రచింపబడినదనుటకు సందియములేదు. కవిజనాశ్రయమునందు జెప్పబడిన వృత్తములలో గొన్నిటినిగైకొని పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణియందు జెప్పియుండెను. నడక సరిగాలేని వృత్తములనదలివైచి సరియైన గమనిక గలిగినవానినే పెద్దన గ్రహించియున్నాడు. 15 ఛందమున జెప్పబడిన అలసగతివృత్తమును విడచిపెట్టి యింకొక నాలుగు వృత్తములను జెప్పియున్నాడు

... ...

పై హేతువులవలన కవిజనాశ్రయము కావ్యాలంకారచూడామణికంటె ప్రాచీనమైయుండవచ్చును. బ్రహ్మశ్రీ వఝ్ఝల చిన సీతారామశాస్త్రిగారి యభిప్రాయానుసారముగా నన్నయభట్టు కాలమున నొక భీమకవియును కావ్యాలంకారచూడామణి రచింపబడిన పిమ్మట కవిజనాశ్రయమును రచించిన భీమకవి మరియొకభీమకవియునైయుందురని సంశయించుట మూలకమైనది కాదు.

సాహిణిమారన.

వేములవాడ భీమకవిపుంగవుఁడు, చోక్కభూపాలుని యాస్థానమున సకలసౌఖ్యంబుల నందుచు పెక్కు దినము లుండెను. అక్కాలమున సాహిణిమారన యను నాతఁడు చోక్కభూపాలునిపై దండెత్తి వచ్చెను. చోక్కభూపాలున కాసమయమున నితరరాజులలో నొక్కరైనను సహాయముచేయుటకు రారైరి. చోక్కభూపాలుఁ డొక్కఁడే శత్రుసైన్యము నెదుర్కొనవలసినవాఁ డయ్యెను.

మారనసైన్యమును చోక్కభూపాలునిసైన్యమును పెదవేగి సమీపమున యుద్ధమునకు తలపడి పోరాడుచుండెను. మారన స్వయముగా సైన్యమును నడపుచు సైనికుల నుత్సాహపరచుచు పోరు సాగించుచుండెను. చోక్కభూపాలుఁడును వెనుదీయక సైనికుల నత్యుత్సాహమున హెచ్చరించుచు పోరాడుచుండెను. ఒక దినమున సాహిణిమారనకును, మరియొకదినమున చోక్కభూపాలునకును జయము లభించుచుండెను. ఇరుపక్షములవారికిని జయము తమకే లభించుననుటయం దనుమానము జనించెను. ఇట్లు నాలుగైదు దినములు గతించెను.

ఆఱవనాటియుద్ధమున సాహిణిమారుఁడు తనసైన్యముల పురికొల్పి యీదినమున జయలక్ష్మిని గొనుటో, మోక్షలక్ష్మిని గనుటయో, నిర్ధారణమగునంతవరకు యుద్ధభూమినుండి వెనుదిరుగరాదని స్థిరచిత్తమున నుండెను. నాటియుద్ధమున మారనసైన్యములన్నియు నుద్రేకించి, చోక్కభూపాలుని సైన్యముపై బడి చెల్లాచెదరు గావించెను. వికావికలై సైన్యము పగతురచే త్వరలో నిహతమయ్యెను. కాని చోక్కభూపాలుఁడు మాత్రము హతశేషులగు సైనికులతో పోరాటము సాగించుచుండెను. మారనయు చోక్కభూపాలుని నాడా

హావరంగమున నంతమొందింపవలయునని పూనికతో యుద్ధమొనరించుచుండెను. అంత దినాకరుండు భూపాలుర పోరాటము చూడజాలకనో యనునట్లు పశ్చిమసముద్రమున మునిగి యస్తంగతుడయ్యెను. అంత నిరుసైన్యములు, నాటికి యుద్ధమును చాలించి విశ్రాంతికై కొనసాగెను.

ఆ దినమున చోక్కభూపాలుండు భీమకవిసన్నిధి కరుదెంచి వినయపూర్వకముగా నమస్కరించి నాడు సమరంబునగల విశేషంబు లెఱింగించి వెండియు నిట్లనియెను. కవిసార్వభౌమా ! నేటి సంగ్రామముతీరుగాంచినంత నాహృదయము వికావికలైనది. దుస్సహమైన యీరణమున నాజీవముల నెట్లుకాపాడుకొనగలిగితినో వక్కాణింపజాలను. మున్నెన్ని యుద్ధములనో చేసియుంటిని గాని యిట్టి ఘోరంబగు పోరు దిలకించియుండలేదు. నేను నాసైన్యములన్నియు జెదరగొట్టబడినవి. హతశేషులు యుద్ధమునుండి విముఖులైరి. మరికొందఱు పలాయనమొనరించిరి. ఈవిధముగా నిక నొక్కదినము గడచినమొదల నిక్కముగా నే నామారనకు లోబడవచ్చును గాని యాతని జయించుట దుస్సాధ్యమని దోచుచున్నది. నేను తమ యాశీర్వచనమును గొని యుద్ధభూమి కేగవలయునను కుతూహలంబున జనుదెంచి యుంటిని. మీయనుగ్రహమువలనగాని నాభుజబలముచే మారన నింక నెదుర్కొనజాలను. అని పల్కి మిన్నకుండెను. అంత భీమకవి యాతని వెరపుడిపి యిట్లనెను. ఓయీ ! రేపు నిన్ను జయలక్ష్మి వరింపగలదు. సందేహమువలదు. అని యాశీర్వదించి సాహిణి మారనను శపించుచు చోక్కభూపాలు నిట్లాశీర్వదించెను.

ఉ. చక్కదనంబు దీవియగు శ్రీసాహిణి మారుడు మారుకై వడిన్
బొక్కిపడంగలండు చల శ్రీముం బలముం గల యాచళుక్యపున్

చొక్కనృపాలు డుగ్రుడయి చూడ్కుల మంటలు రాల జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీదికివచ్చిన రిత్తవోవునే.

ఇట్లాశీర్వదించి భీమకవి యాతని ప్రోత్సాహపరచి మరుదినంబున యుద్ధమునకు బంపెను. నాడు యుద్ధమారంభమైనకొలదికాలములోనే సాహిణిమారన చొక్కనృపాలునకు బట్టువడెను. చొక్కనృపాలు డాతని రయంబున వధించి తనసైనికుల హెచ్చరించి యున్న స్వల్పసైన్యములతో నొక్కుమ్మడిగా మారన సైన్యముతో దలపడెను. రాజులేని సైన్యమెంతవరకు పోరాటమును సాగింపగలదు? మరికొన్ని ఘడియలలోన యుద్ధభూమియందు మారన సైనికు డొక్కడైనను గాన్పింపడయ్యెను. జయలక్ష్మి చొక్కభూపాలుని వరించినది.

యుద్ధము ముగిసెను. అనంతర మొకనాడు చొక్కభూపాలుడు భీమకవిపుంగవుని సభారంగమున ననేకవిధంబుల పూజించి మహాత్మా! తమయాశీర్వచన ప్రభావమున ప్రాప్తమైన యీరాజ్యమును మీకర్పించితిని గాన తమరే యథేచ్ఛముగ బాలింపవలయును. ఇంతకంటె తమకు నేనేమియొసంగి తృప్తిపరుపగలను? అని ప్రార్థించెను. భీమకవి సంతుష్టాంతరంగుడై ఓయీ! మేము కవిత్వము జెప్పగలముగాని కత్తిబట్టి యుద్ధము చేయజాలముగదా! అట్టిచో మాకీరాజ్యమేల. నీవే పరిపాలించుచుండుము. నీయొద్దనే నెల్లప్పు డుండునట్లనుగ్రహించితిని. అని బల్కి యాతని సమ్మతిబరచెను. భీమకవి పెక్కుదినము లాతనియొద్దనే యుండి తనవాగ్దానమును చెల్లించుకొనెను.

నన్నయభట్టు.

వేదవ్యాస విరచితమైన శ్రీమహాభారతమును ప్రప్రథమమున నాంధ్రీకరించుటకు ప్రారంభించిన కవిపుంగవుడే నన్నయభట్టు. ఈతడు రాజమహేంద్రవరమును పరిపాలించిన రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థానకవియు నాతనికి కులగురువును నై యుండి యాతని యానతిపైననే భారతాంధ్రీకరణమునకు పూనుకొనియున్నట్లుగా భారతమున నిట్లు జెప్పుకొనియున్నాడు.

చ. అమలసువర్ణశృంగఖుర ♦ మై కపిలంబగు గోశతంబు ను
త్తమ బహువేదవిప్రులకు ♦ దానము చేసిన తత్ఫలంబు త
ద్యమసమకూరు భారతక ♦ థాశ్రవణాభిరతిన్ మదీయ చి
త్తము ననిశంబు భారతక ♦ థాశ్రవణప్రవణంబ కావునన్.

క. జనునుత కృష్ణద్వైపా
యనముని వృషభాభిహితమ ♦ హాభారతబ
ద్ధనిరూపి తార్థమేర్పడ
దెనుగున రచియింపు మధిక ♦ ధీయుక్తిమెయిన్.

... ...

వ. అయినను దేవా! నీ యనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నా నేర్చు విధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద.

ఈతండు భారతమును రచించునెడ భీమకవి రాఘవపాండవీయమును రచించి రాజరాజనరేంద్రుని దర్శించి యాతనికి దనగ్రంథమును వినిపించి యద్దాని నాతనికి గృతినొసంగుటకై సంకల్పించుకొని రాజమహేంద్రవరపురమున కరుదెంచియుండెను. మహారాజగు రాజనరేంద్రుని దర్శన మపేక్షించి వచ్చిన భీమకవి నన్నయభట్టును

సమీపించి రాజదర్శనము చేయించవలసినదని ప్రార్థించి దానురచించిన రాఘవపాండవీయమును యాతనికి జూపించెను.

రాఘవ పాండవీయము మంచిరసపుష్టిగలిగిన ద్వ్యర్థికావ్యమై యుండుట దిలకించి నన్నయభట్టారకుఁడు భూపాలుఁడాగ్రంథమును జూచినయెడల దన్నుగూడ నట్టికావ్యములనే రచింపవలసినదని యాజ్ఞాపించుననియు, నందువలన తానెక్కుడుగా శ్రమనొందవలసివచ్చు ననియు భావించి భీమకవికి రాజనరేంద్రుని దర్శనము చేయింపక కాలయాపన మొనరించుచుండెను. కొన్నిదినములు గతించెను. కాని నన్నయ రాజనందర్శనము చేయించునను నమ్మకముదప్పి భీమకవి యొకనాఁడు నన్నయభట్టుతో నిట్లనియెను ఓయీ! నే నరుదెంచి పెక్కుదినములైనది. ఇప్పటికైన రాజదర్శనము చేయించక కాలయాపనము గావించితివి. ఇంకనైనను నీవు రాజదర్శనము చేయింతువను నమ్మకము నాకు గలుగ లేదు. పోనిమ్ము నేను వెడలిపోయి యింకొకప్రభువు నాశ్రయించెదను. అనికోపపడిన బల్కిన విని నన్నయ ఓయీ! ఆశ్రితపడిన కార్యములగునా? బుద్ధిమంతుడైనవాఁడు కార్యసాధనమునకై యెంతమాత్రము తొందరపడకూడదు. భూపాలుఁడుల్లాసముగానున్న సమయమున ప్రస్తావనసమయమున నీవిషయమై జెప్పవలయునని నిరీక్షించితిని. గతదినంబున నాతనితో గొంతవరకు మాటలాడితిని. గ్రంథమును ముందుగా దనకు జూపవలసినదని కోరియుండెను. నీకీసంగతి దెల్పి పుస్తకమును గొనిపోవలయునని దలంచితిని అంతలోననే తత్తరమంది కోపింపదగునా? అని సామవాక్యముల నాతని కోపమును చల్లార్చి మంచిమాటల జెప్పుచు యాతనివద్దనున్న రాఘవపాండవీయమును దనవశము జేసికొనియెను.

నన్నయభట్టు గ్రంథమునంతను బూర్ణముగాజదివి, యాగ్రంథము రాజు దిలకించిన తనకుగలుగబోవు ఖ్యాతియంతయు భీమనకుబోవునను సందియమునకులోనై యాగ్రంథమును నశింపజేసెను. (కొందఱు గ్రంథమునింటియందుంచి గృహమునకగ్గిపెట్టి గ్రంథముకాలిపోయినదని భీమకవితోజెప్పి యుండెనని కొన్నికథలవలన దెలియవచ్చుచున్నది.) తదుపరి గొన్నిదినంబులకు భీమన జనుదెంచి ఓయీ ! ఎన్నటికేని నీవు రాజదర్శనముచేయించునట్టులేదు. ఇంకనాకీరాజుతో నిమిత్తములేదు. నాగ్రంథమును నాకిచ్చివేయుము. నాయిచ్చవచ్చినకడకేగి యేరాజునో యాశ్రయించెదనని బల్కెను. నన్నయ యాగ్రంథము రాజరాజనరేంద్రుడు దిలకించుచుండెనని జెప్పెను. కాని భీమకవి కాతనిపలుకుల నమ్మకముజనింపక యాతనిచేతనున్న ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని లాగుకొని నీవు నారాఘవపాండవీయమును నాశనముచేసితివిగాన నేను గ్రంథమును నాశనముజేసెదనని బలుకుచు దానినిగొనిపోయి ముక్కముక్కలుచేసి గోదావరిలోగలిపెను. తదుపరి భీమన మహాకోపమున నన్నయచెంతకరుదెంచి ఓయీ ! అన్యాయముగా నెంతయోశ్రమపడి వ్రాసిన నారాఘవపాండవీయమును నిష్కారణము నశింపచేసితివి కావున నాశాపమును కొలదిదినములలోననే నీ వనుభవింపగలవు. నీవురచింపబూనిన మహాభారతమును మూడుపర్వములైన ముగియకపూర్వమే మరణించెదవు. అని శపించి వెడలిపోయెను.

కోమట్లు.

వేములవాడ భీమకవి యొకగ్రామమునకుఁబోయెను. ఆయూర సత్రములు లేవు. ఆతని నెఱిఁగియుండి భోజనమునకును రావలసినదని పిలిచినవా రెవ్వరును లేకపోయిరి. తుదకాతఁ డొకరియింటి కేగి వారిని ప్రార్థించి వారింట వంట జేసికొనుటకు ననుమతినిబడసి సమీపమున నున్న యొకచిల్లరదుకాణమునకుఁబోయి సామగ్రిలవెలయిచ్చి కొనుచుండెను. ఆకోమటియు పొరుగూరునుండివచ్చినవాడని తెలిసికొని రెట్టింపు వెలకట్టి బియ్యము మొదలైనవి యిచ్చుచుండెను. భీమనయు గొంత వరకు నిదానించి ఓయీ! ఇదేమికర్మము. ఒకరికిచ్చినదానికంటె నెక్కుడు వెలదీసికొనుచున్నావు. ఇదేమిన్యాయమని ప్రశ్నించెను. అంతనాకోమటియు అయ్యా! సరుకులధరలు సహజమేయైనను యవసరమునుబట్టి యధిక మగుచుండును. మీకిష్టమైన నాచెప్పినధర యిచ్చికొనుడు. లేకున్న మానివేయుఁడు. ఇందు యిసుపురతును నష్టములేదుగదా! అనిబల్కిన యాతనిపల్కులను విని భీమకవికోపించి కోమట్ల నీవిధముగా దిట్టెను.

చ. కొనకొని మర్త్యలోకమున కోమటిపుట్టగబుట్టెదోన బొం
కులుగపటంబు లాలనయు కుచ్ఛితబుద్ధియు రిత్తభక్తియున్
ననువరివాటలుం బరధనంబున గ్రక్కున మెక్కుజూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁగొంటుదనంబును మూర్ఖవాదమున్.

ఉ. కోమటికొక్కటిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేదు యింటికిన్
సేమమొసంగిచిచ్చిడినఁ జెందదపాపము; వానినెప్పుడే
నేమరుపాటునన్మరియు నేమమొనర్చిన లేదుదోసమా
భీమునిలింగమాన! కవి భీమునిపల్కులు నమ్మియుండుడీ!

ఉ. వేములవాడ భీమ! తగ నే? కవిశేఖరసార్వభౌమ! నీ
వేమని యానతిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటి పక్షపాతివై
కోమటికొక్కటిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేదటంటి వా
కోమటికొక్కటీక పది గొన్నను ధర్మము ధర్మవర్ధకా.

ఉ. రాముని మోఘబాణమును రాజశిఖామణి కంటిమంటయున్
భీమగదావిజృంభణము మహేంద్రుని వజ్రము చక్రిచక్రమున్
దామరమాలిఫాలతటము సురసారవిద్విషఘోరశక్తియున్
వేములవాడ భీమకవి వీరవచిత్రము కెత్తవోపునే.

భీమకవివిరచిత చాటుపద్యములు.

క. భువిఁబుట్టి పీచమడఁచెను
దివిజారాతులది నేఁడు దీప్తాంబర రా
ఘవుఁడను మముఁ బలుపోఁగడి
దివిని దివాంధుల నమితుల దేహాలఁ బొగిన్.

ఉ. కలఁగకుఁడీ నభశ్చరులు కంపముఁ జెందకుఁడీ దిగీశ్వరుల్
తలఁగకుఁడీ ఖచరుల్ మునులు తత్తరమందకుఁడీ నేను వచ్చి మీ
యలజడులెల్లఁ బాపి మిము నందరఁ గాచెద నంత పట్టుమీ
కలిబిలిమానియుండుఁడని కైటభమర్దనుఁ డోలిఁ బల్కఁగన్.

ఈరెండుపద్యములును భీమకవివిరచిత శతకంధరరామాయణములోనివని యొకలక్షణగ్రంథమున నొసంగబడియెను. కాని గ్రంథ మెక్కడను గాన్పించుట లేదు.

ఉ.* వారకవారకామినుల వర్తులచారుకుచోపగూహముల్
కోరకకోరకోల్లసిత కుంజములన్ జిగురాకుపానుపుల్

చేరక బాయి కేరల క ళింగకుళింగనరేంద్రమందిర
ద్వారవిహారులై సిరుల నందక నందకపాణిగొల్వరే.

క. ఈక్షితికివచ్చివేగమ
ద్రాక్షారామమున వార తరుణులనృత్యం
బీక్షించి యంతకంటెను
దక్షిణమునన్చే రంభ తగవేర్పడగన్. 4

ఉ. నవ్యవిలాసరమ్యనలి నంబని బాలముఖాబ్జసౌరభా
భివ్యసనంబునం బరగు భృంగకులోత్తము తద్వియోగతా
పవ్యథఁ బ్రాణిసిల్వను కృపాగుణమేర్పడ బ్రాహ్మణోనహం
తవ్యయనంగ నోష్ఠవచన స్థితికుందకెఱుంగ జేయుమా. 5

చాటుధార.

చ. బిసరుహగర్భు వ్రాత మును విష్ణుని చక్రము వజ్రివజ్రముం
దెసలనురాము బాణము యుధిష్ఠిరుకోపము మాని శాపముం
మసకపుసాము కాటు ను గుమారుని శక్తియు గాలుదండమున్
బసుపతికంటిమంటలును బండితవాక్యము రిత్తపోవునే. 6

చ. సురుచిరపానపాత్రమున సుందరియొక్కతె కేలనిందుచం
దురుడు ప్రకంపితాంగములతో దిలకించె దదాననాంబుజ
స్ఫురితవికాసవైభవముసొంపులడంకువ మృచ్ఛిలింప జె
చ్చెరజనుదెంచి కట్టువడి చేప్పడి భీతివడంకుచావ్పవన్. 7

నృసింహపురాణము.

క. మానవనాథుడు గంగా
స్నానానంతరము సకల దానములు మహా

దీనులగు విప్రకోటికి
సేనాదయతోడ నిచ్చి శివుసేవించెన్.

ఈపద్యములో భీమనన్నసింహపురాణములోనిదని రంగరాట్ఛందమున నొసంగబడియున్నది.

క. ఎంతయును దుస్తరంబగు
రంతరసంసార వారి రాశి మునివెసన్
గంతుగొను మానవుండొక
యింత శివస్మరణచేసి యేచినభక్తిన్.

క. భువిలో మిత్రుండగు వా
డవిరతమును వేరులేక యాత్మీయుననో
త్సవముఖకృత్యంబుల న
ధ్యవసాయంబెఱుక పరుప దగు సంప్రీతిన్.

ఈరెండుపద్యములును భీమన హరవిలాసములోనివని రంగరాట్ఛందమున నొసంగబడియెను. ఏభీమునదో వివరము తెలుపబడియుండలేదు.

చ. హరుడధికుండు వింటికి పురాంతకుడంట గిరీటి మేటిశం
కరపురుహూతనందనుల కంటెను రాముడు నేర్పు నిందుశే
ఖరకపికేతుభార్గవుల కంటె గుమారుడు మిగులు నంబికా
వరనరజామదగ్న్యఖిల వాహులకెక్కుడు రాముడుండిలన్.

ఉ. పాండిమిసల్లసిద్ధి జన వల్లభుడొప్పిన రాజభీముడై
యాంధ్రదుగానకుండ మృష భాంకము పెట్టికొనంగ జూచితో
నెండిదె యేమినీవనుచు నెచ్చెలులెల్ల హసింప నాతరో
మూడవకంటితోడ దొర మూర్తి సహించిన బ్రొక్కి రంగనల్.

భీమకవిరచించిన నరసింహపురాణములోనిదని యీపద్యము కుమారసంభవపీఠికయందు వ్రాయబడియున్నది.

సీ. యోజనద్వయము విశాలోన్నతి చెలువొంది
 పట్టణంబమరుకో | భావిభూతి
హాటకరత్నక | వాటాచుమోదమై
 సూటిమించును గంచు | కోటమహిమ
నూటొక్క గుళ్ల చె | న్నుగ శివానందమై
 నిత్యోత్సవక్రీడ | నెమ్మదనరు
వంశధారానది | వారాశిసంయుత
 సాగరసంగవి | సంభ్రమమర

గీ. గడిదిరాజకళింగ భూ | కాంతునకును
దనరె నవలక్షకాళింగ | మనగనొప్పి
శృంఖళద్వీపమనగ బ్రసిద్ధిమించు
గణనకెక్కు కళింగ పట్టణము ధాత్రి.

క. శాపానుగ్రహపటువును
ఆపాడెడికవులనెత్తి | ఆంపంబనఁగా
భూపాల సభలబూజ్యుఁడ
నాపేరే భీముఁడండ్రు నరవరసభలన్.

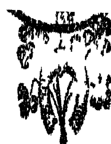
చ. గరళపుముద్ద లోహమువ | గాఢమహాశనికోట్లునమ్మొటన్
హరునయనాగ్నికోల్మియును | గాధిపుకోపములుపట్టకర్ల ది
క్కరటిశిరంబుదాయలయు | కాలుఁడు కమ్మరివైరివీరసం
హరణగుణాభిరాముఁడగు | మైలమ భీమక ఖడ్గవృష్టికిన్.

కవిజనాశ్రయములోనిపద్యములు.

వేములవాడభీమకవిపుంగవుని యొక్క శైలిని దెలుపుటకై యిట నాతని విరచితమగు కవిజనాశ్రయములోని పద్యముల గొన్నింటి నొసంగుచున్నాడను.

ఉ. మానుగవిశ్రమాక్షరస ♦ మన్వితమై స్వరమూదిన ర్దదీ
యానుగుణాక్షరంబుగొని ♦ యైనను జెప్పగ నొప్పు నీక్రియన్
భానుసహస్రభాసి వృష ♦ బాధిపుడన్నటు లర్థయుక్తమై
పూనినచో నఖండవళి ♦ పొల్పగు నాది కవిప్రణీతమై.

సంపూర్ణము.

కో కి ల.

గ్రంథకర్త:—పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

ఇది యొక అపూర్వవిచిత్ర కల్పనాసమేత మగు చక్కని నాటకము. కోకిల ధవునకై తండ్రిని త్యజించిన త్యాగశీల. భవ్యతరప్రాసాదముల సుందరోద్యానముల సంచరించు సతీతిలకమైనను, భయద క్రూర మృగ సంకీర్ణభీకరారణ్యరంగమున నిజధీరచారిత్రాభినయమున, మోహాంధు డగు మోహానుని హృదయాగారమున ప్రేమజ్యోతిని వెలిఁగించి, దమయంతీ అనసూయాదుల మరపించిన పాతివ్రత్యవిరాజిత. అసూర్యంపశ్యమైనను పురుషుల భోగలాలసతాతృప్తికై నిర్మింపబడిన క్రీడాపదార్థములుగాక. సతులు పురుషులకన్న నేమిటను తక్కువకారని లోకమున చాటుఁటకో యన రాజ్యపరిపాలనాభారమువహించిన రమణీమణి. ఈ నాటకము శృంగారరసమునకు నిలయము. శృంగారమున కరుణ, కరుణయందే భీభత్సము; దాన రౌద్రము, దానియందే హాస్యము అంతయు నొక్కరంగమునందే ! పసితనమునందే తలిదండ్రుల బాసి, కారాగారమున బద్ధుడై, వేదాంతియైన వసంతకుడు, వేదండయానకు దాసుడై కథానాయకత్వమును వహించును. తరువాత విచారణస్థానమున ప్రణయిని కోకిల విచారణీయస్థానమున నిందితులు ప్రేమస్వరూపియగు జనకుడు, దైవసముఁడగు ధవుడు విచారణరంగభూమి యురికంబప్రాంతము. నేరారోపణచేయునది తల్లి. దీన ప్రపంచమున స్థాపింపబడు నీతి తరుణీమణులయవ్యాజప్రేమ. ఈ యత్యద్భుత సంఘటనాశక్తియు, తన్నిర్వహణనైపుణియు, స్త్రీలను పురుషులజేసి, పురుషున కబలవేసము నిచ్చి, యపూర్వప్రణయసంభాషణాకల్పనల మేళవించుశేముషి యీ కవిశేఖరునియందే, యీకవివిరచితమగు నీ కోకిలనాటకమునందే చూడదగును.

వెలరు 1—0—0 మాత్రమే.

వలయువారిట్లు వ్రాయవలెను:—.

కురుకూరి సుబ్బారావు, ప్రొప్రయిటరు,

సరస్వతీబుక్ డిపో, బెజవాడ (కృష్ణాజిల్లా.)

చండిక.

గ్రంథకర్త:—ముత్తనేని వేంకట చెన్న కేశవులుగారు.

చండిక స్వాతంత్ర్యమంటప ప్రదీపిక, చండిక సౌందర్యవార్ధి సమృద్ధి చంద్రిక, చండిక సముదాచారాతిద్రుమకుతారిక. చండికాచరిత్ర మతివిచిత్రము; సూక్ష్మదృష్టిం బరికించువారికిఁ జండిక భామినీరూప బ్రహ్మరాక్షసి; కామినీరూప మృత్యుదేవత. స్థూలదృష్టిం బరికించు వారికిఁ జండిక వీరపత్నీశిరోరత్నము; పరమసాధ్వీతిలకము. చండిక కౌక్షేయముతోఁగానిపనిఁ గటాక్షముతో నెరవేర్చినది. కత్తిబట్టికొని కదనరంగమున కురికినది. రక్తముగార్చి రాజ్యము సంపాదించినది. చండికకు స్వాతంత్ర్యమే స్వర్గలోకము; పారతంత్ర్యమే ఘోరనరకము. భర్తృస్వాతంత్ర్యమునకుఁ జండిక పడినపాట్లు చెప్పిన దీఱవు పతిని ప్రభువుం జేయుటకుఁ జండిక పన్నిన తంత్రములు వర్ణనాతీతములు! పతిహితవర్తనమే చండికకుఁ బరమధర్మము. భర్తకొఱకుఁ జండిక పాప భీతి విడిచినది. ఘోరహత్యలు గావించినది. పాంసుల యను దుష్కీర్తి నందినది. తుదకు భర్తకు రాజ్యమార్జించినది. కాని కట్టకడకు చండికకు బైటకొంగే పామై కఱచినది. భర్తయే పగఁదలంచి చండికను బగతుర కప్పగించినాడు. అభిజాత్యసంపన్న యగు చండిక ఆత్మహత్య గావించు కొనినది. ఇంతటి సాహసిక—ఇంతటి వీరకాంత—ఇంతటి నెఱజాణ చరిత్రము మీరెదివఱకుఁ గని విని యుండరు. వెల రు 1 మాత్రమే.

శైలికి గొన్ని పద్యములు:

శా. పాశేంద్రగూరకృపాణిఁ బూని బలవత్ప్రత్యర్థిభూభృద్భట
శ్రేణిం ద్రుంకి, యసృక్ప్రరంపరల నుర్విం గార్చినంగాక, యీ
క్షోణీరాజ్యము శూరభోజ్య మెటువచ్చున్ ముండ లట్లిండ్ల లోఁ
బ్రాణాశంబడి వేడియశ్రువులఁ గార్పన్ క్షత్రియగ్రామణీ!

గీ. కత్తిఁబట్టకున్న, నెత్తుకోడ్పకయున్న, ఘోరబాధ లొందనేరకున్నఁ
బ్రాణిహింససేయఁబాల్పడకున్నను లభ్యమౌనె రాజ్యలక్ష్మియిఱక?

వలయువారిట్లు వ్రాయవలెను:—కురుకూరి సుబ్బారావు, ప్రొప్రయిటరు.

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.